

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Факультет історії, політології та національної безпеки

На правах рукопису

БУСЕЛ ІВАННА МИКОЛАЇВНА

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА
ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Державна служба»
Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:
БОРТНІКОВ Валерій Іванович
доктор політичних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол №
засідання кафедри політології та
публічного управління
від 2025 р.
Завідувач кафедри
проф. Бусленко В. В.

Луцьк – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРИТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
1.1. Поняття та сутність сталого розвитку.....	8
1.2. Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку в Україні.....	17
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
2.1. Інституційна структура сталого розвитку Волині	25
2.2. Соціально-економічний розвиток та демографічна ситуація у Волинській області.....	32
2. 3. Природно-ресурсний потенціал та екологічний стан регіону.....	39
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	43
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

АНОТАЦІЯ

Бусел І. М. Проблеми та перспективи сталого розвитку України на прикладі Волинської області. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, її об'єкт та предмет, визначено мету і завдання, охарактеризовано методи дослідження, її наукову новизну, структуру та обсяг. Об'єктом дослідження є науковий аналіз теоретичних і практично-політичних засад забезпечення сталого розвитку України на регіональному рівні. Предметом – проблеми та перспективи сталого розвитку України на прикладі Волинської області.

Метою роботи є з'ясування теоретичних і практично-політичних засад сталого розвитку України на прикладі Волинської області.

Поряд з теоретико-методологічним аналізом проблеми сталого розвитку, в роботі розкривається зміст нормативно-правової бази та інституційної структури процесу забезпечення сталого розвитку Волинської області в умовах євроінтеграції та реалізації завдань реформи місцевого самоврядування на засадах децентралізації. Розкривається природно-ресурсний потенціал регіону, його особливості та унікальність. Значну увагу приділено реалізації на теренах області програм і проєктів, що здійснюються за допомогою європейських країн.

В окремому розділі розкриваються економічні, екологічні, соціально-демографічні проблеми та перспективи розвитку Волинської області в умовах загроз та викликів.

У висновках узагальнено головні ідеї і положення магістерської роботи, що мають теоретичне і практичне значення.

Ключові слова: сталий розвиток, цілі сталого розвитку, стратегія, регіональна політика, соціально-економічний розвиток, екологія, Волинська область.

SUMMARY

Busel I. M. Problems and prospects of sustainable development of Ukraine on the example of Volyn region. – Qualification scientific work as a manuscript.

Master's thesis for the degree of Master of Science, specialisation 281 «Public Management and Administration». Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025.

The relevance of the chosen research topic, its object and subject, have been substantiated, the goal and objectives have been defined, characterizes the research methods, its scientific novelty, structure and scope have been characterized in the introduction. The object of the research is a scientific analysis of the theoretical and practical-political principles of ensuring sustainable development of Ukraine at the regional level. The subject is the problems and prospects of sustainable development of Ukraine using the example of the Volyn region. The purpose of the work is to clarify the theoretical and practical-political principles of sustainable development of Ukraine using the example of the Volyn region.

Along with the theoretical and methodological analysis of the problem of sustainable development, the content of the regulatory framework and institutional structure of the process of ensuring sustainable development of the Volyn region in the context of European integration and the implementation of the tasks of local government reform on the basis of decentralization has been revealed in the work. The natural resource potential of the region, its features and uniqueness have been revealed. Considerable attention has been paid to the implementation of programs and projects in the region, implemented with the assistance of European countries.

Economic, environmental, socio-demographic problems and prospects for the development of the Volyn region in the face of threats and challenges have been revealed in the separate section. The main ideas and provisions of the master's thesis, which have theoretical and practical significance, have been summarized in the conclusions.

Keywords: sustainable development, sustainable development goals, strategy, regional policy, socio-economic development, ecology, Volyn region.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Загальносвітовою матрицею прогресивного і стабільного розвитку суспільства є концепція «сталого розвитку». В її основу покладено ідею гармонізації трьох складових: соціуму, довкілля та економіки. Дослідження сталого розвитку зумовлене потребою забезпечення збалансованого розвитку суспільства та регіонів, оптимального використання природних ресурсів та створення економічно сприятливого середовища, що задовольнить потреби сучасного покоління без шкоди для майбутнього.

У сучасних умовах ця ідея набуває особливої актуальності, оскільки людство стикається з викликами, що безпосередньо впливають на якість життя та перспективи майбутніх поколінь. Серед таких викликів – виснаження природних ресурсів, зміна клімату, зростання соціальної нерівності, неконтрольована міграція, а також необхідність формування конкурентоспроможної економіки в умовах глобалізації.

Реалізації реформи децентралізації в Україні актуалізує питання впровадження концепцій сталого розвитку та інклюзивного зростання регіонів і територіальних громад, оскільки саме на місцевому рівні відбувається реалізація більшості практичних заходів щодо підвищення якості життя населення, раціонального природокористування та зміцнення економіки. Україна після спустошливих руйнувань у ході російсько-української війни потребуватиме не лише відновлення, а й радикальної трансформації усієї системи суспільних відносин, що передбачає подолання наслідків радянської спадщини та формування принципово нових інноваційних форм розвитку.

Волинська область як прикордонний регіон з унікальним природним потенціалом та особливою соціально-економічною структурою становить особливий науковий інтерес. Вивчення проблем та перспектив її сталого розвитку сприятиме формуванню ефективної регіональної політики та забезпеченню збалансованого розвитку краю в довгостроковій перспективі.

Об’єкт дослідження – теоретичні та практично-політичні засади забезпечення сталого розвитку України на регіональному рівні.

Предмет дослідження – проблеми та перспективи сталого розвитку України на прикладі Волинської області.

Мета і завдання дослідження. *Метою* магістерської роботи є з'ясування теоретичних і практично-політичних засад сталого розвитку України на прикладі Волинської області.

Реалізація мети передбачає виконання таких *завдань*:

- узагальнити основні теоретичні підходи до з'ясування сутності поняття «сталий розвиток»;
- з'ясувати нормативно-правове забезпечення сталого розвитку України;
- визначити інституційну структуру сталого розвитку Волинської області;
- окреслити сучасний стан соціально-економічного розвитку та демографічну ситуацію у Волинській області;
- розкрити природно-ресурсний потенціал та екологічний стан регіону;
- провести оцінку проблем та перспектив забезпечення сталого розвитку Волинської області.

Методологія дослідження. У роботі використано сукупність принципів, підходів, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Принцип об'єктивності передбачає уникнення свідомого викривлення та підтасовки фактів на догоду політичній кон'юнктурі або іншій вигоді. Застосування *принципу історизму* має на меті аналіз фактів і процесів з врахуванням історичних реалій того часу, що розглядається.

Аналіз та синтез, а також *метод абстрагування* є загальнонауковими методами, що складають основу практично усіх наукових досліджень.

Системний підхід дає змогу розглядати явища не ізольовано, а в органічному зв'язку, оскільки суспільство є сукупністю не розрізнених, автономних елементів, а складних систем. *Інституційний підхід* акцентує увагу на політичних, економічних, соціальних та ін. інститутах, оскільки саме від них значною мірою залежить нормальне функціонування суспільства.

Біхевіоральний метод застосовано для аналізу поведінки суб'єктів політичних відносин – органів публічної влади, політичних партій та їх лідерів, жителів

територіальних громад під час виконання ними управлінських або контрольних функцій.

Герменевтичний (пояснювальний) метод використано для пояснення складних явищ і процесів не лише сучасності, а й в історичній ретроспективі.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у комплексному підході та систематизації проблем та перспектив сталого розвитку Волинської області. В ході роботи було виявлено ключові регіональні чинники, що стримують реалізацію цілей сталого розвитку, а також запропоновано конкретні шляхи підвищення ефективності регіональної політики сталого розвитку в масштабах регіону.

Практичне значення дослідження. Головні положення та висновки роботи можуть бути використані в навчально-педагогічній діяльності під час читання лекцій та проведення практичних занять з курсів «Державне управління», «Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток», «Теорія і практика сталого розвитку», «Стратегічне управління» та ін. Матеріали магістерської роботи можуть бути корисними для працівників органів публічної влади та управління під час розроблення програм і стратегій сталого розвитку на обласному, районному та місцевому рівнях.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (84 позиції). Загальний обсяг дослідження становить 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРИТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Поняття та сутність сталого розвитку

Виникнення та розвиток людства супроводжується перманентними процесами занепаду та процвітання, що відбуваються асинхронно в різних куточках земної кулі. Йдеться, з одного боку, про значне покращення рівня життя людей в одному регіоні, натомість з другого – загострення проблем голоду, тотальної бідності та ін. Також зберігається небезпека екологічних лих та епідемій, розв'язання світових війн, ядерної катастрофи тощо. Усе це прямо чи опосередковано залежить від низки економічних, політичних та соціокультурних чинників розвитку окремих країн і регіонів, політики, що її проводять уряди держав тощо. Відсутність бажання в розвинутих держав підтримувати бідніші країни посилює асиметричний розвиток територій Євросоюзу, провокуючи дезінтеграційні тенденції. Відповідно майбутнє Європи залежить не лише від регіонального розвитку, а й подолання суттєвих дисбалансів між окремими суб'єктами суспільних відносин.

Вочевидь простежується кореляція між рівнем соціально-економічного розвитку та характером ринкових відносин, змістом політичного режиму, політичної культури, наявністю демократичних чи, навпаки – антидемократичних практик, рівнем освіченості населення, належності людей до певних конфесій тощо. Не менш важливим для суспільного розвитку є стан міжнародних відносин, надійність інституційного каркасу держави, діяльність якого спрямована на благо більшості людей або навпаки – на окрему привілейовану групу та верству тощо. Усе це закономірно спонукало прогресивну громадськість до пошуку ідей та механізмів формування такої парадигми розвитку людської цивілізації, яка б сприяла покращенню життя більшості населення планети.

Таким чином, ідея *сталого розвитку* виникла як відповідь на проблеми, загрози та виклики сучасності. Свідченням того, що сталий розвиток є комплексним, багатогранним суспільним явищем є те, що його визначають і як «концепцію», і як

«ідеологію». Концепція сталого розвитку увійшла до наукового дискурсу від початку ХХ ст. і з роками не лише не втрачає своєї актуальності, а й набуває нових сенсів, оскільки визначає стратегію розвитку держави та суспільства в мінливому світі.

Адекватним до сучасного розуміння стратегії сталого розвитку можна вважати положення «Всесвітньої стратегії охорони природи» (1980), що акцентувала увагу на органічному взаємозв'язку природи та суспільства. Документ, що підготувала Міжнародна спілка охорони природи, наголошував: «збереження природи нерозривно пов'язане з питаннями розвитку суспільства, а розвиток суспільства має відбуватися за умов збереження природи» [28, с. 6].

Авторство у формулюванні універсального змісту концепції сталого розвитку, що набула схвалення міжнародної спільноти, приписують Прем'єр-міністру Норвегії та голові Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку при Організації Об'єднаних Націй Г. Брунтланд. У 1987 р. у доповіді Всесвітньої комісії з питань охорони навколишнього середовища та розвитку «Наше спільне майбутнє» сталий розвиток визначено як такий, що задовольняє потреби нинішнього покоління, не ставлячи під загрозу інтереси майбутніх поколінь [4].

Відомий західний економіст Г. Дейлі трактує дефініцію «сталий розвиток», як гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих держав за науково обґрунтованими планами, коли в процесі неухильного інноваційно-інтенсивного економічного розвитку країн позитивно вирішується весь комплекс питань щодо збереження навколишнього середовища, ліквідації бідності, експлуатації та дискримінації як кожної окремо взятої людини, цілих народів чи етнокультурних груп за етнічними, конфесійними чи гендерними ознаками [15].

Початок теоретичного обґрунтування та утвердження концепції сталого розвитку дослідники відносять до 70–90-х років ХХ ст. На цей період припадає активізація дискусій і наукових досліджень з проблем з'ясування ресурсної бази земної кулі та обмежених можливостей подальшого екстенсивного економічного зростання. Усе це так чи інакше торкалося проблем збереження довкілля. Так, перша конференція ООН з проблем навколишнього середовища, що увійшла в історію як

перший Саміт Землі, відбулась у червні 1972 р. в Стокгольмі. На конференції прийнято Декларацію принципів і План дії, що поклали початок регулярній міжнародній співпраці з охорони довкілля держав та організацій в межах ООН.

Зокрема, перший принцип Декларації наголошує, що «кожна людина має право на свободу і сприятливі умови життя у навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне і процвітаюче життя і несе повну відповідальність за охорону та покращення довкілля в ім'я теперішнього і майбутніх поколінь» [Цит. за: 28, с. 28].

У 1986 р. на Міжнародній конференції з проблем навколишнього середовища та розвитку в Оттаві визначено принципи сталого розвитку. Головні з них полягають у наступному:

- поєднання принципів збереження природи і розвитку суспільства;
- підтримання цілісності екосистем;
- задоволення головних потреб людини;
- досягнення рівності та соціальної справедливості;
- забезпечення соціального самовизначення та культурного різноманіття [Там само, с. 52].

Таким чином, залишалася центральною ідея поєднання розвитку суспільства та природи. Розвиток концепції сталого розвитку не припинявся і тривав в наступні роки.

У червні 1992 р. в Ріо-де-Жанейро на конференції ООН обговорено та прийнято базові засади сталого розвитку, що значною мірою збагатили її зміст. Документ конференції – «Декларація Ріо про навколишнє середовище і розвиток», що несе потужне теоретико-методологічне навантаження, містив основоположні принципи міжнародного співробітництва з охорони навколишнього середовища. Серед ідей, на яких ґрунтуються ці принципи, є такі:

- кожна людина має право на здорове і плідне життя в гармонії з природою;
- розвиток на благо нинішнього покоління не повинен завдавати шкоди інтересам майбутніх поколінь і навколишньому середовищу;
- держави мають суверенне право розробляти свої власні ресурси, але не завдаючи шкоди навколишньому природному середовищу за межами їхніх кордонів;

- держави співпрацюють з метою збереження, захисту та відновлення цілісності екосистем Землі;
- держави приймають ефективні національні закони з охорони довкілля;
- хто забруднює довкілля, повинен нести фінансову відповідальність за це забруднення [84].

Крім декларації на конференції затверджено низку інших документів, зокрема: «Заява про принципи глобального консенсусу з управління, збереження і стійкого розвитку всіх видів лісів», «Порядок денний на XXI століття», «Рамкова конвенція про зміну клімату», «Конвенція про біологічне різноманіття» тощо [48].

у 2002 р. в Південно-Африканській Республіці у м. Йоханнесбург відбувся Всесвітній саміт зі сталого розвитку або Ріо+10, тобто через десять років. Наступний саміт відбувся через наступні десять років 2012 р. так само в Йоханнесбурзі. Таким чином, проблеми сталого розвитку людства залишались предметом прискіпливої уваги світової спільноти. Загалом сталий розвиток зосереджено на вирішенні або послабленні негативного впливу глобальних проблем сучасності, серед яких найбільш гострими є екологічна небезпека, соціальна нерівність, а також поглиблення суперечностей між економічним зростанням і збереженням довкілля. З врахуванням політичного та міжнародного чинників, вчені виокремлюють три основні складові концепції: економічну, екологічну та соціальну [75, с. 7].

Поглиблений аналіз проблем сталого розвитку та їх ускладнення зумовили потребу в їх одночасній уніфікації та диференціації. Це стало можливим завдяки запровадженню в науковий обіг понять «цілі сталого розвитку». У 2015 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнято нині діючі Цілі Сталого Розвитку (ЦСР), що планується досягти до 2030 р. Їх включено до Резолюції ООН під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [43].

Загалом було визначено 17 цілей і 169 завдань сталого розвитку, що набули чинності з 1 січня 2016 р. Їх перелік у дещо скороченому вигляді полягає у такому:

1. Подолання бідності.
2. Викорінення голоду.

3. Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей.
4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти.
5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок.
6. Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією.
7. Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії.
8. Сприяння сталому економічному зростанню, повній зайнятості та гідній праці для всіх.
9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння сталій індустріалізації та інноваціям.
10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними.
11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.
12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва.
13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками.
14. Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.
15. Захист і відновлення екосистем суші.
16. Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях.
17. Зміцнення засобів реалізації глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності [Там само, с. 15].

Із визначенням цілей сталого розвитку в глобальному вимірі ця концепція отримала інструментарій для її практичного втілення. Водночас концепція сталого розвитку спонукала до розгортання наукових дискусій навколо її сутнісних

характеристик. Окремі вчені стверджують, що ця концепція є «найбільш ефективною стратегією розвитку сучасної цивілізації та спрямована на максимальне задоволення природних потреб людини, що перебуває у гармонії з природою та позбавлена соціальних негараздів» [75]. Інші доводять, що концепція на сьогоднішній день немає єдиного чітко визначеного підходу до трактування поняття «сталий розвиток».

Серед науковців точаться суперечки щодо достовірності перекладу терміну «*sustainable development*» на українську мову, оскільки поняття «сталість», «постійність» нібито суперечить поняттю «розвиток» [38, с. 170]. Наприклад, за твердженням вітчизняної дослідниці О. Караїм, концепція сталого розвитку «досі залишається певною мірою утопією», оскільки не має чітких, науково-обґрунтованих критеріїв, що «не дозволяє однозначно визначати шляхи та засоби наближення до кінцевої мети, яка теж не має чітко окреслених ознак» [28, с. 10].

На зауваження іншої української дослідниці А. Лелечко, на сьогоднішній день в Україні реалізація концепції сталого розвитку ще «не набула відчутного поширення, що, насамперед, пояснюється фінансовою неспроможністю українських суб'єктів господарювання забезпечити реалізацію стратегічних проектів у соціальній та екологічній сферах, а також відсутністю достатньої інформаційної підтримки даного процесу з боку держави й вітчизняних неурядових організацій» [36].

Таким чином, в науковій літературі поняття «сталий розвиток» є предметом дискусій щодо його ключових положень та сутнісних характеристик. Більшість авторів схильні до виокремлення головного – гармонізації відносин між суспільством і природою. Інші вважають домінантною складовою соціальний розвиток у контексті забезпечення соціальної справедливості, а також в питаннях розподілу матеріальних ресурсів і благ, зниженні бідності та створення гідних умов для життя. Окрема частина дослідників розглядає сталий розвиток, насамперед як економічну категорію з притаманними для економічного розвитку модернізацією виробництва, впровадженням інновацій та ефективним використанням ресурсів. Отже, сталий розвиток виступає багатофакторним поняттям, де визначальними виступають екологічні, соціальні та економічні чинники, що інтегровані в єдину систему, спрямовану на благо людини та суспільства.

Сутність сталого розвитку на переконання широкого загалу науковців полягає в єдності та досягненні балансу між трьома складовими: економічним зростанням, соціальною справедливістю та збереженням навколишнього середовища. Причому, лише органічне поєднання цих чинників забезпечує процвітання та довгострокову стабільність розвитку людини та суспільства. Проте, ігнорування будь-якої із цих складових призведе до руйнування усього каркасу сталого розвитку, оскільки без економічного зростання годі забезпечити прийнятне соціально забезпечення, а псування довкілля, якщо не відразу, то у відносно віддаленій перспективі буде даватися взнаки шляхом колапсу усієї системи соціально-економічних відносин.

Стратегія сталого розвитку є базовою стратегією Євросоюзу і закріплена в його базових документах. Так, ст. 3 Маастрихтського договору (1993 р.) наголошує: «Європейський Союз створює внутрішній ринок, що функціонує для сталого розвитку Європи, базуючись на балансі економічного зростання та стабільних цін, високо конкурентної соціально орієнтованої економіки, націленої на повну зайнятість населення та соціальний прогрес, і високий рівень захисту та покращення якості навколишнього середовища» [75, с. 114].

На думку вітчизняних вчених, ефективність реалізації концепції сталого розвитку буде визначатися наявністю трьох концептуальних основ, тобто «залежатиме від ступеня екологізації економіки країн світу, від рівня їх екоінноваційного розвитку, а також від посилення глобальної відповідальності країн за практичні результати. Причому, наголошуємо тут на необхідності вдосконалення усіх концептуальних основ одночасно та забезпечення перманентності взаємозв'язків між ними» [69, с. 17].

Надзвичайно важливим етапом у формуванні стратегії сталого розвитку є обґрунтування переліку та змісту показників (індикаторів), які характеризують стан соціальної, економічної й екологічної складових системи «суспільство-природа», та визначення оціночних інтегрованих показників сталого розвитку на рівні населених пунктів, регіонів і країн [28, с. 8]. Індекс людського розвитку (ІЛР) відображає переважно соціально-економічні аспекти збалансованого розвитку. Починаючи з 1990 р. цей індекс публікується в щорічних «Доповідях про людський розвиток», що готує Програма розвитку ООН. Індекс охоплює три виміри добробуту людини:

доходи, освіту та здоров'я. Індекс людського розвитку України в березні 2024 р. становив 0,734, що робить її країною з високим рівнем людського розвитку. Україна посідає 100 місце в загальному рейтингу зі 193 країн і територій [79].

Причому перехід до сталого розвитку потрібно розглядати як процес, що постійно вдосконалюється і модифікується, відповідно мають трансформуватися й індикатори для вимірювання сталого розвитку.

Роль регіонів у реалізації цілей сталого розвитку

Важливо відзначити, що сталий розвиток не обмежується лише глобальними чи національними процесами. Він має чітко виражений регіональний та локальний вимір, оскільки саме на місцях люди відчують практичний сенс реалізації цілей сталого розвитку. Вироблення концепції сталого розвитку набуває особливого значення для окремих регіонів та населення, що там проживає і тому, що воно може страждати від наслідків незбалансованого економічного розвитку, виснаження природних ресурсів, екологічних лих, надмірного соціального розшарування та інших проблем. Відповідно останнє зумовлює необхідність розробки і впровадження регіональних стратегій сталого розвитку, що враховують місцеві особливості розвитку економіки, використання природно-ресурсного потенціалу, проблеми демографії тощо.

Сприятливим чинником у цьому процесі в Україні стала реформа децентралізації, унаслідок якої регіони отримали більше повноважень в питаннях розпорядження власними ресурсами, плануванні розвитку, залучення інвестицій, реалізації програм і проєктів тощо. Збалансований регіональний розвиток є підставою для формування адекватної національної стратегії сталого розвитку.

За твердженням С. Корнієвського, надбанням сучасної науки стали теорії й концептуальні моделі розвитку, що прагнуть до комплексного вирішення сукупності економічних, екологічних, політичних та соціокультурних проблем, що «враховують не тільки економічні, а й інші аспекти регіонального розвитку. Зменшення соціальної несправедливості, підвищення якості публічного управління та визнання культурного розмаїття стали пріоритетними чинниками регіонального розвитку» [33, с. 39].

Важливо зазначити, що розробка та реалізація регіональних цілей розвитку мають бути узгоджені із національними цілями та міжнародними зобов'язаннями України у сфері сталого розвитку.

Основними напрямками участі регіонів у реалізації цілей сталого розвитку можна вважати:

- *Економічний розвиток на місцевому рівні.* Регіони формують інвестиційний клімат, підтримують розвиток малого та середнього бізнесу, сприяють зайнятості населення. Важливим завданням стає пошук балансу між економічним зростанням та збереженням природних ресурсів.
- *Соціальна політика.* Органи місцевого самоврядування відповідають за якість освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та розвиток культурного середовища. Саме від рівня їхньої діяльності залежить забезпечення гідних умов життя для населення.
- *Екологічна складова.* На регіональному рівні вирішуються питання раціонального використання земель, водних і лісових ресурсів, поводження з відходами, розвитку альтернативної енергетики. Впровадження сучасних екологічних практик стає важливою умовою досягнення сталого розвитку.
- *Участь громадськості.* Регіони мають створювати умови для залучення громадян до процесів прийняття рішень, це підвищує рівень довіри до влади та формує усвідомлене ставлення населення до принципів сталого розвитку.

Реалізація цілей сталого розвитку на місцевому, регіональному рівні є важливою умовою для досягнення глобальних цілей у всьому світі, що передбачає інтеграцію зусиль урядів усіх країн з метою встановлення більш тісного зв'язку, задля досягнення спільного та ефективного результату [8, с. 252]. Таким чином, роль регіонів у реалізації цілей сталого розвитку є визначальною. Дійсно на місцевому рівні можна досягти відчутних змін у соціально-економічному житті населення, підвищити ефективність використання природних ресурсів і сформувати основу для довгострокового розвитку країни загалом. Без активної участі регіонів практично неможливо реалізувати цілі сталого розвитку в Україні.

Війна в Україні кардинальним чином впливає на реалізацію поставлених цілей. Оцінки експертів сходяться на тому, що війна та пов'язані з цим економічні проблеми негативно позначилися на показниках сталого розвитку по всьому переліку цілей сталого розвитку в Україні [6, с.140]. Замість сталого прогресивного поступу багато регіонів змушені зосереджуватися на проблемах виживання та допомоги тим, хто опинився в скрутному становищі. Йдеться про гуманітарну допомогу, підтримку біженців, відновлення зруйнованої інфраструктури тощо. Наслідком довготривалих військових дій стало зростання диспропорцій в соціально-економічному розвитку між регіонами, коли одні території зазнали значних руйнувань, інші перетворилися на тиллові, організують роботу релокованих підприємств та приймають величезну кількість переселенців. Нагальною проблемою постає і чинник відбудови, що вже розглядається крізь призму цілей сталого розвитку, завданням якої не лише відновити зруйновану війною інфраструктуру та господарство, а й зробити постраждалі регіони більш модерними та інноваційними. Таким чином, війна не скасовує реалізацію цілей сталого розвитку, але змінює акценти: головний фокус зараз – це безпека, соціальний захист, стійкість регіонів і підготовка до відновлення. У цьому контексті регіони залишаються не просто пасивними виконавцями, а й активними суб'єктами державотворення на засадах цілей сталого розвитку.

Отже, сталий розвиток можна визначити як багатовимірну концепцію, спрямовану на гармонізацію взаємодії суспільства, економіки й природи з метою забезпечення стабільності та добробуту як нинішніх, так і майбутніх поколінь.

1.2. Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку в Україні

Впровадження концепції сталого розвитку в Україні практично неможливо без наявності адекватної нормативно-правової бази. Сукупність політико-правових норм, законів і традицій визначає стратегічні цілі, напрями державної політики, інститути та механізми реалізації завдань, а також дає змогу втілювати міжнародні стандарти в практичну діяльність органів публічної влади на всіх рівнях. В Україні формування нормативно-правового забезпечення відбувається на рівні наукової експертизи,

політичних рішень через закони, підзаконні акти, стратегії та програми, що приймаються урядом та регулюють сфери існування соціуму.

Насамперед слід зазначити Конституцію України, де закріплені фундаментальні принципи та норми забезпечення гідного та безпечного життя людини із гарантуванням усіх прав і свобод, а також гендерної рівності [31]. Практично кожна норма Основного Закону прямо чи опосередковано дотична до проблеми реалізації цілей сталого розвитку. Так, в Конституції України зазначено, що «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу» (ст. 3)

У ст. 16 йдеться про «забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи» тощо. Ця норма фактично формує правові підстави для реалізації екологічної складової сталого розвитку. До того, положення Конституції про те, що держава «забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки» (ч. 4, ст. 13) прямо кореспондується з економічною та соціальною складовими сфери сталого розвитку.

У галузі ратифікації міжнародних угод, у тому числі й тих, що стосуються сталого розвитку, Україна є учасницею підписання практично всіх природоохоронних конвенцій, що приймалися на світових форумах. Зокрема, у 1999 р. в Україні ратифіковано Орхуську конвенцію, де йдеться про доступ громадськості до життєво важливої інформації, необхідності участі громадян в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища. Цю конвенцію прийнято на Європейській конференції міністрів «Довкілля для Європи» у 1998 р. в датському місті Орхус [28, с. 20].

Серед українських документів, що безпосередньо стосуються сталого розвитку, слід відзначити Постанову Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів», прийняту ще у 1999 р. Мета цієї концепції полягає в забезпеченні виходу з кризи, що переживала тоді економіка України та створенні умов для сталого розвитку територій на тривалий період, а саме на 15–20 років [Там само, с. 21].

На виконання міжнародних зобов'язань Україна ухвалила низку стратегічних актів. Одним із ключових є Стратегія сталого розвитку «Україна–2020», затверджена Указом Президента України у 2015 р. Вона визначала пріоритетні сфери розвитку держави, серед яких – безпека, відповідальність, гідність та добробут громадян. Ця стратегія стала важливим орієнтиром для подальшого формування державної політики в контексті вимог Європейського Союзу, що у своєму стратегічному плані розвитку ЄС «Європа – 2020» накреслив три взаємопов'язані пріоритети:

- розумне зростання як розвиток економіки на основі знань та інновацій;
- стале зростання через сприяння більш ефективному використанню ресурсів, екології й конкурентоспроможності;
- інклюзивне зростання завдяки сприянню розвитку сектору економіки із високою зайнятістю, що забезпечує соціальну та територіальну згуртованість [73].

Україна на вищому державному рівні також приєдналась до підсумкового документу «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», що прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 21 жовтня 2015 р. Цим актом було затверджено Цілі сталого розвитку. У 2017 р. урядом України, за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН), була підготовлена Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». У ній започатковує національну систему цілей, що складається з 86 завдань національного сталого розвитку та 172 показники для їх моніторингу [8, с. 11].

На сьогодні нормативно-правова база сталого розвитку України включає низку законодавчих актів, що регулюють його окремі складові. Наприклад, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), «Про охорону атмосферного повітря» (1992), «Про альтернативні джерела енергії» (2003) та ін. закріплюють основні принципи раціонального використання природних ресурсів та гарантії екологічної безпеки. Не менш важливими для реалізації цілей сталого розвитку є і такі нормативно-правові акти, як Закон України «Про засади державної регіональної політики», Угода про асоціацію з Європейським Союзом, Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», Постанова Кабінету Міністрів України «Питання проведення гендерно-правової експертизи» та ін.

Ці правові акти створюють нормативну базу не лише для впровадження екологічної політики держави, а також інших аспектів сталого розвитку держави.

Важливим в контексті визначення нагальних потреб суспільного розвитку країни є щорічні послання Президента України до Верховної ради. Виступаючи перед народними депутатами 19 листопада 2024 р., глава держави зазначив, що запорукою сталого розвитку у майбутньому є «стійкість не лише наших воїнів. Ніхто з нас не сумнівається у стійкості наших героїв, у стійкості наших воїнів. Вони дійсно справжні, міцні. Ми пишаємось кожним українським воїном. Ми пишаємося всією Україною. Всією державою. Всім суспільством. Завжди. Сстійкість усієї України нам потрібна» [25].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України за участі широкої громадськості й експертів у 2017 р. підготувало Національну доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». Волинь стала однією з перших областей України, що прийняли рішення адаптувати Національну доповідь щодо Цілей Сталого Розвитку на регіональному рівні. Пропонована регіональна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Волинь», що прийнята 2018 р. стала фундаментом змін стратегії розвитку краю на період до 2030 р.

У доповіді наведено результати адаптації 17 національних цілей сталого розвитку з урахуванням регіонального чинника:

Ціль 1. подолання бідності.

Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства.

Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя.

Ціль 4. Якісна освіта.

Ціль 5. Гендерна рівність.

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови.

Ціль 7. Доступна та чиста енергія.

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання.

Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура.

Ціль 10. Скорочення нерівності.

Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад.

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво.

Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути.

Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку [82].

Напередодні в Луцьку відбулася регіональна консультація «Як забезпечити впровадження Цілей сталого розвитку Порядку денного ООН 2030 у Волинській області?». Пріоритетними цілями сталого розвитку для України учасники регіональної консультації у Волинській області визначили: Ціль 3. Міцне здоров'я і благополуччя; Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання; Ціль 9. Промисловість, інновації та інфраструктура; Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші; Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути [Там само, с. 7–8].

Окремо слід виділити Стратегію регіонального розвитку України на 2021–2027 роки, що передбачає врахування принципів сталого розвитку на регіональному рівні. У документі підкреслюється важливість збалансованого розвитку територій, підвищення конкурентоспроможності регіонів, розвитку інфраструктури та збереження довкілля [55]. Таким чином, забезпечується впровадження концепції сталого розвитку в державну регіональну політику.

У контексті процесу суспільного розвитку саме стратегічні документи поступово ставали більш вагомими в контексті інформаційного навантаження та наукової обґрунтованості. Тим самим вони засвідчували перехід від ситуативного управління до стратегічного планування з визначенням конкретних показників. Ключовим документом тут є Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року [28]. Ця стратегія практично є дорожньою картою для всіх інституцій регіону. Вона визначає стратегічні цілі, операційні завдання, виходячи з наявного ресурсного потенціалу, стану розвитку економіки та соціально-культурної сфери.

Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року є головним плановим документом розвитку краю на довгострокову перспективу. Необхідність підготовки нової редакції Стратегії зумовлена затвердженням нової редакції Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [55], а також зміною

зовнішніх та внутрішніх умов для розвитку регіонів. Йдеться про збройну агресію РФ проти України, яка порушила фундаментальні норми й принципи міжнародного права, а також низку двосторонніх і багатосторонніх договорів та угод. Підготовка нового стратегічного документа, розробленого відповідно до європейських стандартів, також зумовлено періодом, що синхронізується з плановими та бюджетними циклами Європейського Союзу тощо.

Стратегія є не просто декларацією – вона фактично створює інституційний каркас, що вимагає від органів публічної влади, територіальних громад тощо, узгоджувати свої плани, програми та бюджети з її головними положеннями. Реалізація завдань стратегії передбачає впровадження стратегічних цілей, які, зі свого боку, відбивають нагальні потреби суспільного розвитку Волині:

Стратегічна ціль 1. Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки.

Стратегічна ціль 2. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення.

Стратегічна ціль 3. Розвиток інноваційної економіки (на засадах смартспеціалізації).

Стратегічна ціль 4. Розвиток транскордонного співробітництва

Стратегічна ціль 5. Раціональне використання природних ресурсів, екологічна безпека, зменшення впливів та наслідків зміни клімату [Там само, с. 117].

На основі Стратегії розробляються регіональні цільові програми, що мають вже більш конкретний, секторальний характер. Це можуть бути програми розвитку малого і середнього підприємництва, розвитку туризму, охорони навколишнього середовища чи підтримки культури. Кожна така програма є окремим інституційним механізмом: вона має своє фінансування, відповідальних виконавців та чіткі індикатори оцінки успіху. Важливо, що ці документи не створюються у вакуумі. Вони є результатом консультацій, громадських слухань та експертних оцінок, що робить їх легітимними в очах громади. Це, безумовно, позитивно впливає на якість інституційного забезпечення, оскільки залучення громадськості та бізнесу перетворює стратегію на спільну справу.

Неодмінною умовою реалізації завдань цілей сталого розвитку є активна участь у здійсненні реформ органів місцевого самоврядування, а також населення територіальних громад. Зокрема їх активність кратно виросла унаслідок реалізації в Україні реформи децентралізації, що розпочалася 2014 р. разом із прийняттям «Концепції реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади в Україні» [32]. Метою Концепції стало визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Сучасні виклики та загрози, насамперед повномасштабна військова агресія РФ проти України, вимагають вирішення нових завдань та розв'язання інших проблем. Відповідно концепція реформування місцевого самоврядування потребує оновлення з урахування нових обставин, найперше воєнних викликів, післявоєнної відбудови, а також євроінтеграційних процесів. З початку повномасштабного вторгнення місцеве самоврядування довело, що реформа дійсно пішла на користь, оскільки територіальні громади здатні швидко адаптуватись до потреб людей, реагувати на виклики. Більш того, всі органи місцевого самоврядування, зокрема районні та обласні ради, довели свою спроможність при організації безлічі заходів на захист суверенітету та територіальної цілісності України під час воєнного стану [18].

Проте, незважаючи на достатньо широку нормативно-правову базу, її реалізація стикається з низкою проблем. Серед них – недостатня координація між різними державними інституціями, низький рівень контролю за виконанням прийнятих документів, а також брак фінансування для програм сталого розвитку. Крім того, існує проблема дублювання функцій різних стратегій і відсутність єдиної довгострокової системної політики, що знижує ефективність їх практичного застосування.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення сталого розвитку в Україні має достатньо розгалужену структуру та охоплює основні напрями – соціальний,

економічний та екологічний. Водночас актуальною залишається потреба у створенні більш узгодженої та системної стратегії, яка б враховувала як національні інтереси, так і міжнародні зобов'язання України. Подальше удосконалення нормативно-правової бази має бути спрямоване на конкретизацію цілей сталого розвитку та їх практичну реалізацію на національному й регіональному рівнях.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

2.1. Інституційна структура сталого розвитку Волині

Розвиток будь-якої країни та регіону, неможливий без міцної та ефективної інституційної основи. Саме інституційне забезпечення створює ті рамки, в яких відбувається політичний, економічний та соціальний розвиток. До економічних і соціальних інститутів належать ті, що займаються виробництвом і розподілом благ, послуг, регулюванням грошового обігу, організацією праці, вихованням тощо (ринок, гроші, сім'я, школа та ін.). Політичні інститути пов'язані із встановленням, виконанням, підтриманням влади (держава, партії, парламент, вибори та ін.). Вони включають в себе діяльність органів влади, розробку та реалізацію програм і стратегій, що спрямовані на вирішення актуальних проблем та використання розвитку регіону.

Інституційну структуру забезпечення сталого розвитку Волинської області уособлюють органи публічної влади, інститути громадянського суспільства, приватне підприємництво і бізнес, що за допомогою певних механізмів і процедур створюють певну систему.

Повноцінне функціонування *інституту держави* в Україні та виконання покладених на неї функцій забезпечується системою органів державної влади, що наділені владними повноваженнями з метою безпосереднього управління суспільством та виконання завдань і функцій держави. За функціональним призначенням вони поділяються на законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові, правоохоронні тощо. Органами виконавчої влади, що здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідною радою з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства є місцеві державні адміністрації.

Для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районах збройної агресії Російської Федерації як тимчасовий вимушений захід Указом Президента України утворено тимчасові державні органи – військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації.

Інститут *місцевого самоврядування* визнано Конституцією України як форма народовладдя, що має власну систему органів влади, які тісно співпрацюють з державними інституціями, але не перебувають у їх безпосередньому підпорядкуванні. Місцеве самоврядування діє у правовому полі, створеному державними органами влади. У своїй діяльності органи місцевого самоврядування (обласні, районні та місцеві ради), окрім власних, виконують і низку делегованих державною владою повноважень. Водночас, органи місцевого самоврядування районного та обласного рівня не утворюють власних виконавчих органів і змушені делегувати частину своїх повноважень місцевим органам виконавчої влади.

В організаційному відношенні місцеве самоврядування фактично представляє таку організацію виконавчої влади на місцевому рівні, механізм реалізації якої включає відповідні територіальні колективи та створювані ними органи врядування.

Історично склалося, що після 1991 р. органи публічної влади пройшли важкий шлях становлення, пристосовуючись до динаміки політичного процесу [3, с. 73]. Політичний розвиток Волинській області засвідчив важливість взаємодії між різними гілками влади, хоча й не завжди вона була безконфліктною. Ефективність інституційного забезпечення значною мірою залежить від того, наскільки злагоджено державні адміністрації та місцеві ради різного рівня співпрацюють у процесі формування та реалізації політики місцевого розвитку.

Залучення до вирішення системних проблем на місцевому рівні інституцій громадянського суспільства може сприяти активізації процесу суспільного розвитку за рахунок залучення нових акторів. Це відкриває нові можливості для регіональної політики з погляду залучення всіх зацікавлених сторін на низовому рівні. Йдеться і про органи місцевої влади, і про громадські організації, міжнародних донорів, приватних підприємців тощо, зокрема і у формі державно-приватного партнерства [8, с. 252].

Головними інститутами у забезпеченні сталого розвитку на Волині є органи державної влади та місцевого самоврядування. На рівні області це передусім Волинська обласна державна адміністрація (ОДА) та Волинська обласна рада. Обласна державна адміністрація, як місцевий орган виконавчої влади, відповідає за реалізацію державної політики, виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку. Обласна рада, зі свого боку, представляє спільні інтереси територіальних громад, затверджує обласний бюджет, контролює діяльність ОДА та, що дуже важливо для нашої теми, затверджує стратегічні документи розвитку громад і територій. Водночас і обласна адміністрація, і обласна рада здійснюють свої повноваження у сфері міжнародної діяльності як безпосередньо, так і в складі міжнародних інституцій типу Ради Європи або впливових міжнародних неурядових організацій.

Так, Волинська обласна рада є асоційованим членом *Європейської асоціації місцевої демократії ALDA*. Ця недержавна організація є ключовим учасником у галузі місцевої демократії та співпраці між місцевими органами влади та громадянським суспільством в Європі, та по всьому світу, діючи в основному за допомогою методів співучасті в управлінні та співробітництва на засадах децентралізації. Як основний елемент *ALDA* підтримує громадян та групи активістів в їхніх ініціативах, спрямованих на покращення життя на місцях, наведення мостів з місцевою владою для спільного вирішення завдань. Організація об'єднує понад 350 членів, включаючи місцеві органи влади, асоціації місцевих органів влади та організації громадянського суспільства з більш ніж 45 країн Європи [13].

Після реформи децентралізації значно зросла роль *об'єднаних територіальних громад*. Вони отримали більше повноважень та фінансових ресурсів, ставши первинною ланкою, що забезпечує розвиток на місцях. Територіальні громади, що постали на засадах реформи місцевого самоврядування є надзвичайно дієвим інститутом, який підвищує суб'єктність регіону та залучає громадян до процесів управління, прийняття рішень та контролю над владою.

Свідченням активності територіальних громад в суспільних процесах краю є участь їх представників в спеціалізованих громадських організаціях, діяльність яких

спрямована на місцевий розвиток. Однією з них є *Всеукраїнська асоціація громад (ВАГ)*, що заснована 2009 р. Її членами є 911 органів місцевого самоврядування базового рівня з усіх 24 регіонів України. Організація об'єднує неурбанізовані громади з центрами у селах, селищах та малих містах. Тож у своїй діяльності ВАГ в першу чергу зосереджує свою увагу на питаннях розвитку сільських територій, водночас, працюючи в інтересах усієї системи самоврядування. На Волині осередок Всеукраїнської асоціації громад об'єднує 43 ОТГ, а очолює його Боратинський сільський голова С. Яручик [24].

Одним із важливих практично-політичних наслідків реформи децентралізації в Україні стало забезпечення на місяцях більш високого рівня надання адміністративних послуг. Це вдалося завдяки створенню за допомогою європейських партнерів системи *центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП)*. Вони є осередками, покликаними змінити застарілі бюрократичні механізми на прозорий, швидкий та клієнтоорієнтований сервіс. В Україні зі 1469-ти громад лише в 127-ми немає ЦНАПів. «На Волині із 54-х громад лише в одній немає центру надання адміністративних послуг, і мешканці вимушені їздити в сусідню. В інших західних областях ситуація набагато гірша [71].

Зокрема, в лютому 2024 р. на Волині було відкрито черговий ЦНАП в с. Олика Ківерцівської сільської територіальної громади. На цю подію в Олицькій громаді, яка об'єднує 17 населених пунктів і налічує майже 12 тис. населення, очікували давно. Адже за різного роду довідками та реєстраційними процедурами місцеві мешканці змушені були діставатися за кількадесят кілометрів до Цумані, Луцька чи Ківерцея. Просторий, сучасний і лаконічний простір місцевого ЦНАПу облаштований за усіма правилами доступності, включно зі санвузлом для людей з інвалідністю, є дитячий куточок, встановлено комп'ютерну і копіювальну техніку та платіжний термінал для зручності розрахунків, під'єднано *Wi-Fi*. Стаціонарний офіс розрахований на шість робочих місць, ще чотири віддалених розташують у старостинських округах. Тут уже готові надавати 170 адміністративних послуг з перспективою їх збільшення щонайменше до 200 [9].

Інституційне забезпечення розвитку Волині виходить далеко за межі існування державних структур. Воно включає в себе діяльність громадських організацій, бізнес-асоціацій, освітніх та наукових установ різних форм власності. Зрілість інституційного середовища вимірюється якістю координації між цими акторами. Успішна реалізація європейських проєктів різної спрямованості вимагає не лише політичної волі обласної влади, але й її активної участі місцевих громад, неурядових організацій, а також університетів. Ці проєкти є потужним інституційним важелем, що залучає зовнішнє фінансування, європейські практики управління, інноваційні підходи та стандарти.

Еволюція політичного процесу на Волині демонструє зростання ролі недержавних інститутів. У міру зміцнення демократичних засад, громадські організації набули значного впливу, виступаючи партнерами, консультантами, а часто і принциповими критиками діяльності владних структур та їх носіїв. Останнє створює реально працюючу систему стримувань і противаг, яка є запорукою ефективного управління та забезпечення гласності та прозорості в її діяльності.

Громадські організації також виступають у ролі сполученої ланки між органами державної влади, місцевого самоврядування та іншими суб'єктами суспільних відносин включно міжнародні. Наприклад, *Українська асоціація районних та обласних рад (УРАРОР)* з метою залучення допомоги та ресурсів на відбудову України вона посилює співпрацю з Європейським комітетом регіонів, Конгресом місцевих та регіональних влад Ради Європи, Європейським альянсом міст та регіонів. Також Асоціація має вагомі здобутки в реалізації програм міжнародної технічної допомоги спільно з *UNDP, USAID, GIZ, Рада Європи, Polska Potoc* [66].

Волинська торгово-промислова палата, зі свого боку, надає багато послуг: митно-брокерські послуги та сертифікацію походження, здійснює експертизу товарів і послуг, оцінку майна, інформаційний та юридичний супровід бізнесу тощо. Загалом палата надає бізнес-середовищу понад 20 видів послуг. Тут також функціонує Центр підтримки експорту та Центр бізнес-освіти.

Серед міжнародних програм і проєктів, спрямованих на підтримку реформи децентралізації та розвитку нових громад, особливо активно реалізуються проєкти

Ради Європи, Королівства Швеції, Королівства Данії, Королівства Нідерландів, Швейцарської конфедерації, Фінляндії, Канади, Республіки Польща, програма *USAID «Decentralization Offering Better Results and Efficiency»*, програма ЄС *«U-Lead»*. Так, від Програми *«U-LEAD з Європою»* громади можуть отримати допомогу у створенні ЦНАП.

Волинь впроваджує кілька спільних швейцарсько-українських проєктів: за програмою *EGAP «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади»* та *UCORD «Згуртованість та регіональний розвиток України»*. В межах реалізації програми *EGAP* на території області було створено проєктний офіс *«Digital Volyn»*: цифрові рішення для розвитку громад», забезпечено роутерами укриття дитсадків і шкіл (загалом 262 установи), встановлено сонячні електростанції в школі № 5 м. Володимир та ліцеї Зимнівської сільської територіальної громади. Програма *UCORD*, партнером якої стала Агенція регіонального розвитку Волині, дала змогу зосередитися на посиленні врядування, систем і навичок і налагодити надійне партнерство між органами влади, бізнесом та міжнародними зацікавленими сторонами [44].

У 2024 р. Україна приєдналася до програм *Interreg Europe, URBACT and EPSON*. Всі ці програми складають основу Європейського територіального співробітництва (*INTERREG*), що має на меті допомогти рівномірному соціальному і економічному розвитку регіонів в ЄС через партнерство і співпрацю та подолання бар'єрів, пов'язаних із існуванням кордонів. *Interreg* побудований навколо чотирьох напрямів співпраці: транскордонної, транснаціональної, трансрегіональної та співробітництва між регіонами [22]. Функції Національного органу управління програм *Interreg* та *Interreg NEXT* виконує Секретаріат Кабінету Міністрів України. Він також відповідає за координацію реалізації цих програм в Україні.

Наприклад, в межах грантової програми *Interreg NEXT* Польща–Україна 2021–2027 упродовж 2024–2026 рр. реалізується масштабний проєкт «Стале управління водними ресурсами: шлях до відродження Західної України та Східної Польщі». Головний партнером виступає Департамент інфраструктури Волинської обласної державної адміністрації. Партнерами – Управління міжнародного співробітництва та

європейської інтеграції Рівненської обласної державної адміністрації; Тернопільська міська рада; Свалявська міська рада: гміна Скербешув РП. Вартість проєкту близько 7,5 млн. євро [26].

Волинь є активним учасником Програми транскордонного співробітництва *Interreg NEXT* Польща – Україна 2021–2027. У новому раунді цієї програми область є лідером по здобутих проєктах – лише в галузі охорони здоров'я ухвалено сім таких ініціатив. Наприкінці вересня 2025 р. у м. Сувалки (Республіка Польща) відбулася стартова конференція проєкту із запровадження інноваційної моделі управління у сфері медицини. Це один із семи проєктів міжнародної технічної допомоги за тематичною ціллю «Здоров'я», що реалізуються на Волині в межах програми *Interreg NEXT* Польща – Україна 2021–2027. Його загальний бюджет – понад 2,7 млн євро, з яких грант ЄС – майже 2,3 млн євро.

В межах його реалізації передбачено передачу та вдосконалення спеціалізованих знань *Lean Healthcare Management* серед персоналу, що є інноваційним підходом до управління процесами в організаціях охорони здоров'я. Головний партнер проєкту Воєводська лікарня імені Людвіга Ридигера в Сувалках має практичний досвід у впровадженні рішень відповідно до філософії *Lean Healthcare*, яким і поділиться з українським партнером. Фактично знання, отримані лікарями та медперсоналом в ході реалізації цього проєкту є кроком до сучасних стандартів медицини та більш ефективного управління медичними закладами для покращення якості послуг для пацієнтів Волині та Підляшшя» [35].

Інший українсько-польський проєкт «Спільний розвиток доступної та стійкої медичної допомоги для людей похилого віку та людей з інвалідністю у лікарнях Білостока і Волині», реалізується у рамках Програми *Interreg NEXT* Польща-Україна 2021–2027. Загальний бюджет проєкту становить майже 3,5 млн євро, з яких 888 тис. євро – бюджет заходів Волинського обласного госпіталю ветеранів війни [11].

Неодмінною складовою успішної управлінської діяльності є навчання сучасним технологіям та практикам. Відповідно значну кількість програм або їх частки спрямовано на навчання персоналу управлінських команд. Так, Програма розвитку ООН в Україні в межах впровадження проєкту «Посилене партнерство для сталого

відновлення» за підтримки Уряду Швеції спільно з Агенцією регіонального розвитку Волині навчає команди розробників проєктів. Особливості розроблення дизайну та впровадження проєктів місцевого економічного розвитку (МЕР) опановуватимуть влітку 2025 р. на Волині понад три десятки проєктних менеджерів з громад, бізнес-асоціацій, громадських організацій та двох волинських університетів. Тож під час лекцій, воркшопів, інтерактивних сесій та дискусій досвідчені тренери навчатимуть учасників тренінгу як перетворити ідею в якісний проєкт з акцентом на розробку комплексних інклюзивних рішень, що відповідають стратегічним напрямам розвитку та мають інноваційний підхід до вирішення економічних проблем громади [50].

Також у 2024–2025 р. Міністерство розвитку України спільно з Міністерством фондів та регіональної політики Польщі реалізує освітній проєкт «Прискорення розвитку регіональної політики України за допомогою Польщі» для представників управлінських структур різного рівня.

Реалізація цілей сталого розвитку на регіональному рівні передбачає уніфікацію глобальних та національних цілей на рівні територіальних громад шляхом встановлення більш тісного зв'язку програм місцевих і регіональних органів влади з глобальними цілями, стратегією розвитку держави, з одного боку та планами органів місцевого самоврядування – з іншого [8, с. 252].

Отже, інституційне забезпечення розвитку Волині є комплексною, динамічною системою, що базується на співпраці та єдності органів публічної влади, стратегічного планування та координації між державними, самоврядними та недержавними суб'єктами. Лише спільна ефективна робота цих інститутів здатна забезпечити сталий та успішний розвиток Волинської області.

2.2. Соціально-економічний розвиток та демографічна ситуація у Волинській області

Волинь належить до тих регіонів, які порівняно з іншими значно пізніше стали на шлях індустріального розвитку, що не могло не позначитися на рівні її соціально-економічного розвитку, характері соціальних і господарських зв'язків, суспільній

свідомості волинян, особливостях трансформаційних процесів тощо. Історико-культурна спадщина, геополітичне становище Волині зумовлюють своєрідність процесу національного відродження в краї. У структурі природно-ресурсного потенціалу краю перші чотири місця належать земельним, лісовим, водним і рекреаційним ресурсам, що визначило певною мірою напрями господарської спеціалізації регіону [12, с. 8].

Волинь є регіоном, в якому наочно представлені всі складові для комфортного проживання людей. Тут створено умови для всебічного розвитку економіки та бізнесу, заснованих на нових технологіях та інноваціях, з високим рівнем розвитку соціальної сфери, наявністю широкої мережі вищих та середніх спеціальних закладів освіти, самобутньою духовною та культурною спадщиною [82, с. 9].

Територія Волині становить 20,1 тис. км² (3,3 % території України), простягається з півночі на південь на 187 км, а з заходу на схід – на 163 км. Волинська область межує з двома областями України: зі сходу – з Рівненською (410 км), з півдня – Львівською (125 км). Також має межу з територіальними одиницями двох країн а саме: на заході – з Люблінським воєводством Республіки Польща (протяжність кордону – 135 км) та з півночі – з Брестською областю Республіки Білорусь (205 км).

На території області розмішені митні пункти автомобільного перетину – смт. Заболоття (Заболотівська селищна громада Ковельського району) та с. Доманове (Ратнівська селищна громада Ковельського району), с. Дольськ (Турійська селищна громада Ковельського району), с. Піща, с. Пулемець (Шацька селищна територіальна громада Ковельського району), що дають змогу перетинати кордон з Білоруссю та с. Ягодин (Любомльський район) й смт. Устилуг (Володимирський район) – з Польщею. Залізничний переїзд через кордон можна здійснити в с. Ізов (Устилузької міської територіальної громади Володимирського району) та с. Римачі (Вишнівської сільської громади Ковельського району).

Область у своєму складі має чотири адміністративні райони, 12 міст, 21 селище, 1054 сільських населених пункти. У ході впровадження реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в області створено 54 територіальні громади, з яких 12 – міські, 17 – селищні, 25 – сільські територіальні громади.

Середня чисельність *населення* Волинської області в січні 2022 р. становила 1021,1 тис. осіб. Станом на 1 січня 2024 р. середня чисельність населення становила вже 1027,9 тис. Відповідно в 2024 р. відбулося зростання середньої чисельності населення на 0,66 %. Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну за даними Центру економічної стратегії з Волинської області за кордон виїхало 10 % населення. Однією з причин зростання чисельності населення є збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) на території краю. Від початку повномасштабного вторгнення в територіальних громадах області знайшли прихисток 79,2 тис. ВПО. Станом на початок лютого 2024 р. на обліку перебувало 34 тис. переселенців [74, с. 14–15, 19].

Загальна демографічна тенденція на Волині тяжіє до зниження чисельності населення, зокрема через міграцію, що в області має як внутрішній, так і зовнішній виміри. Внутрішня міграція відбувається головним чином внаслідок потоку переселенців і біженців, які прибувають на Волинь зі Сходу та Півдня України. Провідну роль у зовнішньої міграції займає трудова міграція (громадяни виїжджають переважно до Польщі). Однак існує чинник, що певною мірою компенсує демографічні втрати – міграція всередині країни внутрішньо переміщених осіб з регіонів активних бойових дій [34, с. 212].

Наявність значної кількості переселенців має певні соціально-економічні наслідки: навантаження на ринок праці, освітню та медичну інфраструктуру, збільшення потреб в масштабах області в соціальній допомозі, працевлаштуванні та житлі. Водночас присутність значної кількості внутрішньо переміщених осіб сприяє поповненню трудового потенціалу в тих галузях, де існує попит на робочу силу.

Середній вік населення Волині, як і в багатьох українських регіонах, має тенденцію до збільшення через зниження рівня народжуваності й відтік молоді. Демографічне старіння має негативні наслідки, оскільки створює додатковий тиск на бюджет через медичну та пенсійну системи, а також знижує робочу силу доступну для місцевої економіки. На рівні територіальної громади це виявляється у зростанні питомої ваги осіб похилого віку та зменшенні чисельності дітей і молоді – чинник, що потребує врахування у процесі соціально-економічного планування [20, с. 80].

Пріоритетною та перспективною галуззю для Волинської області є *промисловість*. Її формують підприємства різних галузей: машинобудівна, деревообробна, харчова, виробництво паперу, гумових та пластмасових виробів, текстилю, одягу, металургійне виробництво та ін. У промисловості значну роль відіграють харчова промисловість (переробка сільгосппродукції), деревообробна та меблева галузі, а також легка промисловість. У Стратегії розвитку регіону ці сектори виокремлені як пріоритетні для підтримки й модернізації. Найбільш значимі у переробній промисловості: харчові продукти, напої та тютюнові вироби (26,6 %), деревина, папір та поліграфічна діяльність (18,9 %), машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування (13,3 %). В області у 2023 р. у промисловості працювало 5975 суб'єктів господарювання, з них 94,1 % – малі підприємства [74, с. 59].

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України зупинило роботу багатьох українських підприємств, насамперед на територіях, що захоплені ворогом або тих, що перебувають в районах активних бойових дій де нестабільна економічна ситуація. За таких умов набуло поширення таке явище як їх релокація в центральні та західні регіони країни. За даними статистики за півтора року від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну станом на кінець вересня 2023 р. в Україні за програмою релокації на Волинь прибуло 18 підприємств. На початок 2025 р. за програмою релокації підприємств у Волинській області перебувало 11 підприємств [74, с. 15].

Ринок праці Волині у 2023–2024 рр. характеризувався змішаними тенденціями: з одного боку, зростанням кількості вакансій у деяких секторах і збільшенням заробітних плат, з іншого – проблемою нестачі кваліфікованих кадрів у певних професійних групах. За даними Волинської обласної служби зайнятості, послугами центру зайнятості в січні 2024 р. скористалося понад 4 тис. осіб; одночасно частина роботодавців повідомляла про складнощі з підбором персоналу. Середня заробітна плата в регіоні поступається середньоукраїнському показнику, але в 2024–2025 рр. спостерігалось її поступове збільшення під впливом ринкового попиту та підвищення мінімальної заробітної плати.

Аграрний сектор лишається однією з ключових галузей Волині: область спеціалізується на зернових культурах, технічних і овочевих культурах (зокрема картопля), а також на м'ясо-молочному виробництві. Основу агропромислового комплексу складають близько однієї тисячі сільськогосподарських підприємств, у тому числі 600 фермерських господарств та шість тисяч особистих селянських господарств, понад 100 сімейних фермерських господарств без набуття статусу юридичної особи у формі фізичної особи-підприємця згідно ст. 8 Закону України «Про фермерське господарство» [61]. Поширенням є освоєння світових ринків волинськими підприємствами, помітним є зростання експортного потенціалу Волині. Експорт продукції АПК за 2022 р. зріс з 152 млн до 388 млн дол. США, позитивне сальдо становило 253 млн.

Валовий регіональний продукт (ВРП) Волинської області в різні роки демонстрував коливання. У попередні роки ВРП на душу населення був нижчим за середньоукраїнський рівень, що вказує на потребу підвищення продуктивності праці та диверсифікації економіки. Дані про ВРП доступні в офіційних статистичних збірниках і в зведених файлах публічних даних. Інвестиційна активність у регіоні зосереджена на агропереробці, деревообробці та інфраструктурних проектах. Водночас відчувається дефіцит великих інвестицій у високотехнологічне виробництво.

Прикордонна позиція Волині з Польщею забезпечує переваги для експорту й транзиту товарів, що особливо важливо для деревообробної, сільськогосподарської та меблевої продукції. Польський ринок є традиційним торговельним партнером для виробників з Волині; проте логістичні вузькі місця, митні процедури й інфраструктурні обмеження впливають на ефективність експортних ланцюгів. Розвиток логістики та крос-бордерної інфраструктури вважається пріоритетом у регіональних планах. Зведені показники соціально-економічного та демографічного розвитку Волинської області наводяться в табл. 2.1.

**Ключові показники соціально-економічного та демографічного розвитку
Волинської області (2015-2024 рр.)**

	Показник	2015 р.	2020 р.	2024 р.	Джерело
1	Чисельність наявного населення, тис. осіб	1 042, 0	1 029, 6	1 027, 9	Головне управління статистики у Волинській області (stat.volyn.ua)
2	Частка міського населення, %	53,2	52,1	53,0	Держстат України, зб. Регіони України
3	Народжуваність (на 1000 осіб)	13,2	9,7	8,4	Держстат України
4	Смертність (на 1000 осіб)	13,9	14,5	15,6	Держстат України
5	Природний приріст, %	-0,7	-4,8	-7,2	Розраховано за даними Держстату
6	Кількість внутрішньо переміщених осіб	–	8 000	≈ 45 000	Волинська ОВА, 2024
7	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	11,0	9,3	8,7	Держслужба зайнятості, регіональні звіти
8	Середньомісячна заробітна плата, грн	3 125	9 665	14 857	ГУ статистики у Волинській області
9	Валовий регіональний продукт, млрд грн	26,4	55,1	85,2*	Держстат, Публічні дані ВРП регіонів (оцінка)
10	Експорт товарів, млн дол. США	310	490	760	Волинська ТПП, аналітичні звіти
11	Середня тривалість життя, роки	71,1	72,3	72,0	МОЗ України, статистика здоров'я населення
12	Кількість загальноосвітніх закладів, од	630	615	580	Управління освіти Волинської ОДА

Джерело: Складено автором за [74].

*попередня оцінка за темпами зростання 2021–2023 рр.

Історико-культурна спадщина Волині. У Волинській області 20 історичних населених місць, де знаходяться унікальні пам'ятки містобудування і архітектури, серед яких – храми, городища, меморіальні комплекси. Функціонує два державні історико-культурні заповідники – у м. Луцьку та «Стародавній Володимир» у м. Володимирі. Великий туристичний потенціал має також м. Олика – колишня резиденція магнатського роду Радзивілів, в якому зберігся замок кінця XVI – початку XVII ст., костел Св. Петра і Павла XVI ст., а також костел-колегіата Святої Трійці XVII століття [74, с. 27–28].

Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від величини та специфіки наявної на певній території ресурсної бази економічного, демографічного та соціокультурного потенціалу. Саме тому, при всій складності регіональної проблематики, одним з найбільш важливих сучасних напрямів аналізу є розробка науково-методичних підходів до оцінки наявного природно-ресурсного потенціалу регіону та ефективності його використання.

2.3. Природно-ресурсний потенціал та екологічний стан регіону

Базовою засадою соціально-економічного розвитку Волинської області є *природно-ресурсний* потенціал, складовими частинами якого є ресурсна, рекреаційна та екологічна складові. Цей потенціал є визначальним чинником формування спеціалізації економіки регіону та його соціокультурного розвитку, передумовою формування територіально-виробничих комплексів та рекреаційних зон. Унікальність краю відзначають не лише багатство природно-ресурсного потенціалу, а й культурно-історична спадщина, що сукупно сприяють розвитку туристично-рекреаційної галузі.

На території краю вчені виділяють наявність двох видів ландшафтів, зокрема, поліського та лісостепового, кожний з яких має неповторні особливості. Так, поліські райони відзначено наявністю значної лісистості та заболоченості територій, де переважають малородючі ґрунти. Їх «візитовою карткою» є наявність великої кількості заплавлених і карстових озер з цілющими водами. Для лісостепових ландшафтних місцевостей є притаманним долинно-грядовий рельєф з унікальною флорою та фауною.

Волинський край засвідчує високий показник лісистості, що вигідно вирізняє її від інших областей. Словосполучення або гасло «ліс – наше багатство» є не метафорою, а перевіреною життям істиною. Від лісу «корміться» величезна кількість людей, як у прямому, так і переносному смислах. Лісовий фонд є однією з найважливіших чинників природного капіталу області. Причому йдеться не лише про деревину, яку можна продати або виготовити з неї певні речі, а й про рослинність, ягоди та живність, рекреаційні властивості лісових масивів тощо. Водночас ліси

виконують надзвичайно важливі природоохоронні водо- і ґрунтозахисні та кліматорегулюючі функції, що сукупно забезпечує якість повітря та підтримує гідрологічний режим регіону.

Попри безкрайність та густоту лісових масивів, ліс залишаються одним із найбільш вразливих частин біосфери. Крім лісних пожеж, які бувають санітарними, несанкціоновані пожежі часто бувають надто масштабними та руйнівними. Проте, головна небезпека приходить від людини, для якої ліс є капіталом, на якому можна нажитися. Йдеться про надто інтенсивне ведення лісового господарства, незаконні рубки та неконтрольовані видобутки, зокрема, бурштину, піску тощо, що створюють надвеликий тиск на екосистему, загалом та чутливі поліські ландшафти, зокрема.

У цьому контексті надзвичайно важливим є питання науково-обґрунтованого та природноохоронного підходів до використання лісів. Запорукою цього є раціональне використання лісів, забезпечення належного контролю над їх використанням з боку держави та місцевих громад, перехід до сертифікованого та відновлювального лісівництва тощо. Усе це є складовими не просто економіки, дотриманням норм закону та моралі, а стратегічне питання гарантування екологічної безпеки краю.

Органічною складовою природо-ресурсного потенціалу регіону разом з лісами є водні ресурси, що включають 127 річок та 267 озер. Найбільшими з них є Прип'ять, Західний Буг, Стир та Шацькі озера. Такі річки як Турія, Стохід, Вижівка та ін. не виходять за межі області. Разом вони формують непересічний природньо-кліматичний та рекреаційний потенціал області. Свідченням унікальності шацьких озер, які включають 23 мальовничих озер, є створення великого масиву природоохоронних територій, до яких входить Шацький національний природний парк, що забезпечує збереження біорізноманіття та середовища існування рідкісних видів флори та фауни. Його площа становить 48977 га. Територія парку є улюбленим місцем відпочинку туристів, відповідно інфраструктура туристичної галузі в цьому регіоні щороку модернізується [63, с. 15, 23].

Цінність природно-заповідного фонду Волині засвідчує наявність великих масивів середовища існування водоплавних птахів, що увійшли в науковий обіг як Рамсарські угіддя. Таку назву вони отримали завдяки підписанню міжнародної

екологічної угоди – Рамсарської конвенції в 1971 р. в м. Рамсар (Іран). Угодо передбачає діяльність національних держав щодо співпраці в питаннях збереження водно-болотних угідь і розумного сталого використання їхніх біоресурсів. Загалом згаданий рекреаційний та заповідний потенціал є потужним фундаментом для розвитку сталого зеленого туризму, що зі свого боку може принести економічний зиск без руйнування довкілля.

Щодо *екологічного стану* Волині, то він не є ідеальним, оскільки має низку проблем, пов'язаних із забрудненням повітря, води та ґрунтів. Щоправда загальний обсяг шкідливих викидів є відносно невисоким (щороку в повітря краю потрапляє близько 5,3 тис. т токсичних хімічних сполук. Моніторинг радіаційного забруднення на теренах області також зафіксований на рівні відсутності перевищень упродовж останніх років [74, с. 96].

Головними осередками *забруднення повітря* є центри зосередження промислових підприємств в таких містах, як Луцьк, Ковель та Нововолинськ. Локальна концентрація цих речовин у містах створює небезпеку для здоров'я людей. Головна проблема полягає не в наявності «злої волі» окремих людей, керівництва промислових підприємств тощо, а в тим, що значна частина шкідливих викидів зумовлена енергонедосконалими та ресурсозатратними технологіями підприємств. Велику небезпеку в цьому контексті складає автотранспорт, насамперед у великих транспортних вузлах, таких як Ковель або Луцьк [63, с. 10].

Водночас найбільш комплексною для області є проблема *забруднення води*. Як і у випадку із забрудненням повітря забруднення води значною мірою зміщене на міста, де концентруються великі виробничі потужності (Луцьк, Ковель, Нововолинськ). Останнє засвідчують обсяги скидання забруднених стічних вод, кількість яких щороку зростає. До того, особливо небезпечним є факт наявності в міських стічних водах таких важких металів, як свинець, мідь, нікель та цинк, кількість яких в останній час зросла в рази. Усе це викриває проблему неефективності очисних споруд та слабого контролю за скидами промислових і комунальних підприємств.

Іншим джерелом забруднення води в краї є чинник транскордонного розташування області. Волинська область є складовою частиною Головного Європейського вододілу і отримує забруднення із Львівської та Рівненської областей, що є нашими сусідами. Особливу небезпеку в цьому контексті складає р. Західний Буг, що має транскордонний вимір. За відсутності ефективного контролю над її станом від урядів країн, де вона протікає, її забруднення може спричинити не лише локальні екологічні, але й міжнародні дипломатичні проблеми [40, с. 79].

Попри відносно низькі показники *забруднення ґрунтів* важкими металами та пестицидами, порівняно з індустриальними регіонами, джерелом деградації ґрунтового покриву можуть бути тверди побутові відходи, що неналежним чином зберігаються та утилізуються. Більшість існуючих в регіоні полігонів та сміттєзвалищ повністю або частково не відповідають сучасним екологічним вимогам. Унаслідок цього під час зберігання твердих побутових відходів, утворюється фільтрат, що просочується в ґрунти та підземні води. Особливо небезпечною така ситуація є на Поліссі, де ґрунти є піщаними та легко проникними. Брак або відсутність ефективної системи сортування, переробки та безпечного захоронення є не лише гальмом, а й реальною загрозою на шляху до сталого розвитку.

Проте загалом наш край залишається одним із найбільш чистих в Україні, оскільки не має великої кількості промислових підприємств, що шкодять навколишньому середовищу. Водночас унікальні природні ландшафти можуть опинитися під загрозою внаслідок неконтрольованої індустриалізації, внаслідок розвитку машинобудування, деревообробної та видобувної галузей, недосконалості успадкованої від радянських часів меліоративної системи, хижацького відношення до лісових та природних ресурсів, ігнорування природоохоронних заходів тощо [40, с. 78].

Природо-ресурсний потенціал Волинської області та її екосистема загалом є цінним активом, що потребує грамотного, наукообґрунтованого управління. За висновками вчених неодмінною умовою забезпечення сталого розвитку є перехід від інерційної, ресурсно-видобувної моделі господарювання до інноваційної, ресурсозберігаючої та природовідновлювальної. Векторами стратегічного розвитку

краю на цьому шляху мають стати реалізація низки заходів, розв'язання проблем та виконання перспективних завдань. Зокрема: екологізація промисловості та інфраструктури; відновлення гідрологічного балансу; запровадження проєктів з ревіталізації осушених торфовищ та оптимізації роботи меліоративних систем; розвиток сталого туризму та рекреації; створення регіональної системи поводження з твердими побутовими відходами.

На цьому шляху слід досягнути громадського консенсусу щодо невідмінного впровадження екологічних стандартів для підприємств, що працюють в промислових центрах. Щоправда це неможливо без модернізації очисних споруд для зменшення скидів важких металів та впровадження технологій уловлювання токсичних викидів тощо. Особливо це критично важливо для збереження унікальних поліських екосистем, які є природними середовищами вуглецю та механізмами регуляції рівня води. Більш повне та ефективне використання потенціалу Шацького національного природного парку та інших об'єктів природньо-заповідного фонду сприятиме розвитку екологічного та сільського туризму. Водночас це створює альтернативні джерела доходу для місцевих громад, які зацікавлені в збереженні та примноженні природнього багатства. Усе це так чи інакше вимагає розроблення та виконання обласних програм, що спрямовані на збереження та захист екосистеми Волині. [63, с. 30].

Отже, Волинська область має унікальний природньо-рекреаційний потенціал, правову та інституційну базу як базові засади для успішної реалізації цілей сталого розвитку. Проте, цей шлях вимагає консолідованих зусиль усіх зацікавлених сторін, зокрема влади, бізнесу та громадянського суспільства.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сталий розвиток Волинської області, що включає економічну, соціокультурну та екологічну складові, має бути забезпечений відповідною матеріально-технічною базою, що спирається на потужну економіку, розгалужену інфраструктуру та інноваційний поступ. Водночас, маючи достатньо сильну економіку, господарство краю стикається з низкою економічних та інших проблем, що стримують її поступальний рух в бік гармонійного розвитку. Йдеться про інвестиційну привабливість, стан інфраструктури та від'ємну динаміку зайнятості населення.

Ці проблеми виникли не сьогодні, а є значною мірою наслідком попереднього етапу, що базувався на філософії екстенсивного розвитку, централізованого управління за одночасного браку використання ринкових механізмів, економічного стимулювання тощо. Далися взнаки стереотипи управління регіонами, застарілість управлінських методів, що призвело до низки негативних явищ і процесів у регіонах та країні загалом: спад виробництва, погіршення динаміки демографічних процесів, зростання безробіття, зниження якості життя населення. За таких умов постає проблема оцінки ефективності та раціональності використання економічного потенціалу регіону та управління ним, як з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, так і приватних структур.

Аналіз згаданих проблем та викликів в останні роки є предметом прискіпливої уваги уряду та місцевої влади. Робочі зустрічі з підприємцями, наукова експертиза, узагальнення передового досвіду тощо дали змогу керівництву області зробити критичні висновки та накреслити програму реалізації ефективної регіональної політики, що здатна забезпечити стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Так, розробники Стратегії сталого розвитку Волині до 2027 р. за допомогою методики *SWOT*-аналізу визначили головні проблеми розвитку краю, що гальмують його гармонійний розвиток. Серед них:

- високий ступінь зношеності основних фондів;

- обмеженість власних інвестиційних ресурсів підприємств для модернізації виробництва;

- висока питома вага зайнятих в неофіційному секторі економіки;
- слабо-диверсифікована економіка регіону;
- недостатня пропозиція робочих місць у сільській місцевості;
- значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону

в пошуках більш високих заробітних плат;

- низький рівень трансферу технологій;
- низький рівень інституційної та інфраструктурної підтримки підприємництва;
- нераціональне використання земельних ресурсів [74, с. 114].

Однією з найбільш гострих проблем, що має близькі та віддалені наслідки – *недостатня інвестиційна привабливість* краю. Це не лише обмежує фінансові можливості, а й безпосередньо впливає на темпи економічного зростання місцевої економіки. Попри те, що Волинська область має перевагу прикордонного розташування з Європейським Союзом, обсяги залучених прямих іноземних інвестицій з країн ЄС залишаються нижчими за середні показники по Україні. До того, низькі темпи впровадження інновацій створюють структурні дисбаланси і домінування в економіці сировинного та низькотехнологічного секторів [46, с. 8, 10]. В області також бракує масштабних високотехнологічних інвестиційних проєктів, що б сприяли переходу до інноваційної економіки.

Причинами цього криється в низці чинників, серед яких головними є застаріла інфраструктура та існування бюрократичних перешкод, що гальмують реалізацію інвестиційних пропозицій. На думку вчених, однією із причин цього є також слабка інституційна спроможність органів влади щодо підготовки, оцінки та реалізації інвестиційних проєктів. Стратегія розвитку Волинської області до 2027 року визнає за потрібне створення привабливих та вигідних для бізнесу умов, не в останню чергу через розвиток індустріальних парків та механізмів державно-приватного партнерства.

Розвиток економіки регіону безпосередньо залежить від *незадовільного стану транспортної, прикордонної та соціальної інфраструктури*. Волинська область, як

складова українсько-польського транскордонного регіону є важливою транзитною артерією, але стан дорожньої мережі, що не завжди відповідає європейським стандартам та недостатня пропускна здатність прикордонних пунктів пропуску значно ускладнюють логістику та міжнародну взаємовигідні торгіві відносини, водночас знижуючи доходи місцевого бізнесу [7, с. 46].

Для прикордонного регіону, яким є Волинь, якість транспортної інфраструктури та зручна для бізнесу логістика є ключовими чинниками конкурентоспроможності. Необхідність модернізації автомобільних доріг за світовими стандартами, а також та розширення мережі пропускних пунктів на кордоні, насамперед з Республікою Польща, є постійним пріоритетом національного уряду та регіональних органів влади. Також проблемним залишається стан інфраструктури сільських територій, особливо тих, що перебувають у віддалені від головних транспортних артерій. Кожний сільський населений пункт або територія мають свої проблеми – у кого відсутнє якісне водопостачання, водовідведення, у кого немає якісного дорожнього покриття. Усе це не лише знижує привабливість сільських територій для постійного проживання, а й значно впливає на якість життя, унеможливорює розвиток малого та середнього агробізнесу тощо [72, с. 118].

До того наслідки недосконалої інфраструктури мають не лише соціально-економічний, але й *екологічний вимір*. Так, слабка розвиненість інфраструктури для переробки побутових відходів та застарілі очисні споруди призводять до забруднення довкілля та збільшують екологічні ризики для навколишнього середовища та здоров'я людей, тривалості їхнього життя тощо [63, с. 12]. Відповідно подальший економічний розвиток за висновками вчених має бути суворо узгоджений із принципами енергоощадності та захисту навколишнього середовища [68].

Проблеми екології та захисту навколишнього середовища Волинської області загалом є аналогічними або близькими до проблем, що мають інші регіони України. Проте вони мають й власну яскраво виражену відмінність, що полягає в транскордонному забрудненні вод та атмосфери. У силу того, що через територію краю проходить головний європейський вододіл, область отримує часткове забруднення із Львівської (р. Західний Буг) та Рівненської (р. Стир) областей.

Унаслідок забруднення р. Західний Буг, що належить до великої транскордонної водної артерії, можуть виникнути проблеми та конфлікти на тлі технологічних і рукотворних аварій із забрудненням поверхневих вод і ґрунту. Останнє може бути наслідком транзиту нафтопродуктів трубопроводами, що проходять по суміжних територіях. До того Волинь страждає від транскордонного транзиту із Заходу і Сходу забруднюючих речовин і похідних від них – «кислих опадів». Іншим вагомим чинником забруднення повітря в області є інтенсифікація автотранспортних потоків теренами регіону [40, с. 80].

Особливо руйнівними для навколишнього середовища мають *наслідки російсько-української війни*. Війна супроводжується масштабними викидами в атмосферу оксидів вуглецю, азоту та сірки, що у взаємодії з атмосферною вологою, утворюють кислотні опади. Забруднення водних ресурсів внаслідок військової діяльності або конфліктів призводить до накопичення токсичних речовин, таких як важкі метали, радіоактивні елементи та нафтопродукти, що створює загрози як для місцевих екосистем, так і для здоров'я людей [81, с. 53–54].

Одними з найбільш гострих економічних та соціальних викликів є *проблеми на ринку праці* Волинської області. Попри перманентне коливання показників офіційного зниження рівня безробіття, ключовою проблемою останніх років залишається структурне безробіття та трудова міграція. За спостереженнями фахівців у Волинській області спостерігається помітна невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили. Певною мірою це зумовлено дисбалансом між наявністю професійних кадрів різної спеціальності. Так, вочевидь спостерігається надлишок кадрів з гуманітарною освітою, а з іншого є відчутним гострий дефіцит кваліфікованих робітників технічних спеціальностей, будівельників, особливо ІТ-фахівців, вкрай потрібних для розвитку виробництва та реалізації інфраструктурних проєктів.

Щодо трудової міграції, то вона зумовлена транскордонним статусом регіону, близькістю до країн ЄС, насамперед Польщі та іншими чинниками. Масовий відтік працездатного населення, особливо молодих людей та кваліфікованих спеціалістів створює реальну загрозу не лише для трудового потенціалу регіону, а в

довгостроковій перспективі й для української нації загалом. За свідченням вітчизняних вчених, «негативні демографічні тенденції та міграційні процеси, викликані вищою заробітною платою в сусідніх країнах ЄС, руйнують трудовий потенціал Волині. Це вимагає впровадження заходів не лише з підвищення зайнятості, але й зі стимулювання повернення мігрантів та розвитку високооплачуваних робочих місць» [41, с. 7, 8].

Сукупно проблеми інвестиційної привабливості, вдосконалення транспортної, прикордонної та соціальної інфраструктури, зайнятості населення, помноженої на питання захисту довкілля, утворюють складний вузол викликів, що мають комплексний характер та потребують науково обґрунтованого, стратегічного підходу із залученням ресурсів практично усіх сфер та галузей. Йдеться про створення умов для залучення іноземних інвестицій, стимулювання роботодавців до створення нових робочих місць з високим рівнем заробітних плат, підготовку кадрів в системі професійно-технічної освіти та ін., що загалом орієнтовано на реалізацію засад сталого розвитку.

Одна із суттєвих проблемою, що перешкоджає реалізації завдань сталого розвитку – наявність *високого рівня корупції*, що охопила майже усі щаблі владної піраміди від центру до міст та інших населених пунктів. Розв'язання цієї проблеми, що залишилася нам у спадок від радянських часів, потребує комплексного вирішення, створення інклюзивних інститутів розвитку громад і територій на засадах транспарентності, що передбачає прозорість і гласність в діяльності органів публічної влади на всіх рівнях, участі населення у прийнятті рішень та контролі над їх виконанням, забезпечення рівного доступу до правосуддя тощо. Загалом скорочення масштабів корупції дасть змогу забезпечити функціонування демократичних інститутів розвитку міст і громад та більш справедливий розподіл ресурсів на місцевому рівні, їх спрямування на підвищення добробуту людей.

Наслідками кардинальних зрушень, що відбулися під час руйнування в СРСР єдиного народногосподарського комплексу, ліквідації колгоспно-радгоспної системи тощо, зокрема шляхом т. зв. розпаювання, призвело до системної кризи розвитку сільських територій. Вагомість цієї проблеми засвідчує той факт, що сільські

території займають близько 90 % від загальної площі України і там проживає третина всього населення. Повільний розвиток фермерського господарства та інноваційний форм розвитку аграрного сектору загалом зумовлено несприятливою демографічною ситуацією, браком робочих рук унаслідок міграції населення в міста й на заробітки в інші країни, браком закладів соціальної, виробничої інфраструктури та ін. негативними тенденціями [1, с. 144].

Успішна реалізація стратегії розвитку Волині зумовлена необхідністю врахування *викликів*, відображених у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 р.

Головним серед них є наслідків повномасштабної війни РФ проти України та їх вплив на територіальні громади регіону, підвищення ролі безпеки та стійкості до зовнішніх чинників. Виклики перед якими постали регіони під час російсько-української війни вимагають нагального вирішення великої кількості питань безпеки. Так, виступаючи на 10-му Європейському конгресі місцевого самоврядування, що проходив у польському містечку Миколайки в березні 2025 р. голова Волинської обласної ради, зокрема зазначив, що Окрім розгортання в кожній громаді автоматизованих систем оповіщення про повітряні загрози, облаштування укриттів в освітніх, медичних, соціальних та інших публічних установах, місцеве самоврядування, регіональна виконавча влада спільно з бізнесом також взяли на себе зобов'язання з будівництва інженерно-захисних фортифікацій, створення та утримання мобільних вогневих груп, безумовної підтримки військово-оборонних формувань.

Новацією стало заснування комунального закладу з підготовки національного спротиву. Важливим елементом безпеки є захист об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення їх альтернативними джерелами живлення, створення резервних запасів обладнання та матеріалів, питної і технічної води, формування чітких алгоритмів дій на випадок надзвичайних ситуацій, підсилення служб невідкладного реагування та аварійно-відновлювальних бригад. Також особливе значення надається доступності медичних та соціальних послуг [23].

Інший виклик зумовлено набуттям Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, поглиблення рівня виконання положень Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та її державами-членами, та переходу до початку перемовин про вступ України до ЄС.

Важливим завданням є наведення містка між сучасним станом війни і перспективою її закінчення та відновлення України за допомогою європейських партнерів, зокрема Організації економічного співробітництва та розвитку.

Комплекс викликів, завдань і проблем, що потребують негайного розв'язання зумовлюють внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики». Не менш важливим є врахування Україною міжнародних кліматичних зобов'язань [74, с. 112].

Науково обґрунтовані перспективи розвитку Волинської області, що розроблені вченими та фахівцями Волинської обласної державної адміністрації, містяться в Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року. Оригінальність викладення змісту перспектив соціально-економічного та соціокультурного розвитку краю полягає в тому, що авторами стратегії розроблено і запропоновано три *Сценарії розвитку Волинської області* на перспективу: інерційний, оптимістичний та реалістичний.

Загалом сценарії передбачають наявність показників або певну послідовність подій та процесів, що відбивають можливі структурні зміни, які за певних умов гіпотетично можуть відбутися в майбутньому. Причому розробниками стратегії враховано не лише внутрішні чинники (ендогенні), а й зовнішні (екзогенні). На думку автора найбільш вірогідною є реалізація *реалістичного сценарію*, за яким, «обласна влада в особі обласної ради та ОДА в рамках цього сценарію здійснює активні кроки з планування регіонального розвитку, мобілізації бюджету розвитку області та коштів фонду регіонального розвитку на реалізацію регіональних проєктів, які є взаємозв'язаними з цілями регіонального розвитку та тенденціями глобальної економіки» [74, с. 117].

Оптимізму щодо реалізації само реалістичного сценарію додає успішне проведення в Україні реформи децентралізації, що створює сприятливі умови для

формування більш відповідальної й ефективної системи регулювання суспільним розвитком на низовому рівні та кращого задоволення місцевого попиту на товари та послуги.

Перешкодою на шляху реалізації цілей сталого розвитку в краї стала повномасштабна агресія РФ проти України, що триває й досі. Проте вона не відмінє адекватного реагування на сучасні виклики та загрози [16]. Український народ продовжує боротьбу, тому пріоритети на найближчу перспективу залишаються незмінними: підтримка сил безпеки та оборони, безперебійне функціонування комунальних закладів та створення безпечного середовища в них, реалізація доступної для громадян соціальної та ветеранської політики, формування ефективної мережі закладів освіти, якісна і доступна медична допомога, розвиток міжнародної співпраці тощо. Водночас результативність поставлених завдань залежить від злагодженої роботи органів виконавчої влади області, місцевого самоврядування й територіальних громад на усіх рівнях.

ВИСНОВКИ

На підставі ґрунтовного наукового аналізу теоретичних і практично-політичних засад дослідження проблеми сталого розвитку України на прикладі Волинській області в роботі зроблено низку висновків.

1. Так, шляхом узагальнення основних теоретичних підходів щодо визначення поняття «сталий розвиток», автор приходить до висновку, що сутність цієї концепції полягає в її універсальному та комплексному характері, а на практиці реалізується в поєднанні економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної збалансованості. Усе це робить цю категорію фундаментальною для сучасного державного управління та регіональної політики. Причому, досягти сталого розвитку і в окремій країні, і на глобальному рівні практично неможливо без участі регіональних та місцевих органів влади, територіальних громад тощо.

2. Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку в Україні є багатовимірним і складається із Конституції України, сукупності законів та інших правових актів, зокрема указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів, рішень регіональних та місцевих органів влади тощо. Стратегічні цілі і завдання в напрямі реалізації сталого розвитку конкретизовані в цілях сталого розвитку (ЦСР) та стратегіях на загальнонаціональному та обласному рівнях: Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», регіональній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Волинь», а також Стратегії регіонального розвитку України на 2021–2027 роки, що передбачає врахування принципів сталого розвитку на загальнодержавному та регіональному рівнях. Головним плановим документом розвитку Волині на довгострокову перспективу є Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року, що була прийнята наприкінці 2020-го та скорегована у 2024 р.

3. Інституційна структура сталого розвитку Волинської області складається із сукупності інститутів, механізмів, процесів і процедур, які сукупно забезпечують розвиток краю в напрямі, визначеному в цілях і стратегіях сталого розвитку. Основу інституційної структури сталого розвитку області складають органи державної влади та місцевого самоврядування, оскільки на місцях реалізується лівова частка завдань,

що визначені в програмних документах. Водночас успішна реалізація завдань і цілей сталого розвитку можливе лише завдяки спільній роботі органів публічної влади, територіальних громад та інституцій громадянського суспільства. Вагомою складовою інституційної структури сталого розвитку є програми та проєкти Європейського Союзу, що спрямовані на модернізацію інфраструктури краю, його діджиталізацію, демократизацію та активізацію політичної участі громадян у місцевих справах.

4. Сучасний стан соціально-економічного розвитку та демографічна ситуація у Волинській області визначаються певною своєрідністю, зумовленою географічним розташуванням та природньо-ресурсним потенціалом краю. Загальна демографічна тенденція характеризується зниженням чисельності населення, зокрема через міграцію, яка в області має як внутрішній (ВПО), так і зовнішній (трудова міграція в країни ЄС) виміри. Пріоритетною та перспективною галуззю економіки Волині є промисловість. Також однією з ключових галузей Волині є аграрний сектор: область спеціалізується на зернових культурах, технічних і овочевих культурах, а також на м'ясо-молочному виробництві. Наявність великого за протяжністю кордону Волині з Республікою Польща забезпечує переваги для експорту й транзиту товарів, що особливо важливо для деревообробної, сільськогосподарської та меблевої галузей виробництва.

5. Природно-ресурсний потенціал та екологічний стан регіону визначаються своєрідністю та унікальністю. Волинь володіє природно-ресурсним потенціалом, який є не просто економічною та сировинною базою, а й великою національною екологічною цінністю. Природні багатства регіону визначаються передусім його лісовими, водними та рекреаційними ресурсами, які історично формували особливості господарювання та природокористування. Екологічний стан Волинської області має низку проблем, пов'язаних із забрудненням повітря, води та ґрунтів, але загалом регіон залишається одним із найменш забруднених в Україні.

6. До головних проблем та викликів, які гальмують сталий розвиток Волині, відносяться питання інвестиційної привабливості краю, розвитку її інфраструктури та зайнятості, загострення екологічних проблем тощо. Низка викликів глобального

характеру постала перед державою та її регіонами внаслідок повномасштабної агресії РФ проти України. Проблеми та перспектив забезпечення сталого розвитку Волинської області є предметом прискіпливої уваги фахівців владних структур та науковців, що розробили Стратегію розвитку Волинської області до 2027 р. Із трьох сценаріїв розвитку краю в ці роки: інерційного, оптимістичного та реалістичного, найбільш вірогідним є реалізація реалістичного сценарію розвитку Волині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія / Н. В. Павліха, І. О. Цимбалюк, Н. Л. Хомюк, М. В. Войчук, А. Ю. Савчук, В. В. Коломечюк, С. М. ч Цимбалюк. Луцьк: Вежа-Друк. 2022. 514 с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).
2. БІЛА КНИГА «Стратегія розвитку земельних відносин в Україні». 2021. 72 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/05/Land-strategy.pdf>
3. Бортніков В. Розвиток політичного процесу у Волинській області (1991–2021 рр.). *Політичні дослідження*. 2022. № 1. С. 72–98.
4. Брундланд Г. Наше спільне майбутнє: Міжнародна комісія з навколишнього середовища і розвитку. Оксфорд: Оксфорд Юніверсіті Пресс, 1987. 125 с. URL: <https://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf> (дата звернення: 14.10.2025).
5. Буркинський Б. В., Хлобистов Є. В. Сталий розвиток: теорія, методологія, практика. Одеса: ППРЕЕД НАН України, 2019. 215 с.
6. Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально – економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. № 34. С. 135–143.
7. Вахович І., Камінська І. Волинська область у площині соціально-економічного розвитку України. *Економічний форум*. 2020. № 10. С. 44–56.
8. Вимірювання досягнення цілей сталого розвитку регіонами України: вибір індикаторів та визначення базових рівнів. Аналітичне дослідження. Київ, 2019. 276 с.
9. Відсьогодні в Олиці працюватиме ЦНАП. 15.02.2024. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2024/vidsogodni-v-olyczi-praczyuvatyme-cznap/> (дата звернення: 03.10.2025).
10. Водна стратегія України на період до 2050 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.10.2025).

11. Волинь – Білосток: партнерство задля спільного розвитку. 07.05.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/volyn-bilostok-partnerstvo-zadlya-spilnogo-rozvytku/> (дата звернення: 08.10.2025).
12. Волинь в умовах демократичної трансформації (кінець XX – початок XXI століття): кол. моногр. / В. І. Бортніков, Н. Н. Коцан, Н. В. Павліха та ін.; за заг. ред. В. І. Бортнікова. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 656 с.
13. Григорій Пустовіт взяв участь в асамблеї української мережі ALDA. 17.10.2024. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2024/grygorij-pustovit-vzyav-uchast-v-asambleyi-ukrayinskoyi-merezhi-alda/> (дата звернення: 03.10.2025).
14. Гуманітарна ситуація в Україні. Оновлення щодо оперативного реагування УВКБ ООН 10 лютого 2025 року. UNHCR. URL: file:///C:/Users/Валера/Downloads/UNHCR%20Ukraine%20Operational%20Update_10%20February (дата звернення 18.02.2025).
15. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку; [пер. з англ.]. Київ., 2002. 312 с.
16. Депутати погодили звіт голови Волиньради. 16.05. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/deputaty-pogodyly-zvit-golovy-volynrady/> (дата звернення 18.02.2025).
17. Дерев'янка С., Бичай Р. Внутрішньо переміщені особи як новий тип міграційних процесів в Україні. *Україна – Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій*. Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 20 жовтня 2023 р.) / Ю. Остапець (голова редкол.); відповідальні за випуск: М. Зан, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. С. 261–263.
18. Децентралізація в умовах війни та євроінтеграції – тривають регіональні консультації. 02.10.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/decentralizaciya-v-umovah-vijny-ta-yevrointeraciyi-tryvayut-regionalni-konsultaciyi/> (дата звернення: 21.09.2025).

19. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики (Водна рамкова директива, 2000 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 03.10.2025).
20. Економічна активність населення Волині: статистичний збірник за 2014 рік. Луцьк: Голов. упр. статистики у Волинській області, 2015. 112 с.
21. Євроінтеграція України: регіональна політика та інструменти її реалізації. 29.05.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/yevrointegracziya-ukrayiny-regionalna-polityka-ta-instrumenty-yiyi-realizacziyi/> (дата звернення: 22.09.2025).
22. Європейське територіальне співробітництво. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/european/partnership> (дата звернення: 12.11.2025).
23. Європейський конгрес місцевого самоврядування: глобальні виклики – локальні рішення. 04.03.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/yevropejskyj-kongres-misczevogo-samovryaduvannya-globalni-vyklyky-lokalni-rishennya/> (дата звернення: 12.10.2025).
24. Звіт голови і новообрана рада – рішення волинської асоціації громад. 28.03.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/zvit-golovy-i-novoobrana-rada-rishennya-volynskoyi-asocziacziyi-gromad/> (дата звернення: 23.09.2025).
25. Зеленський В. Ми маємо не допустити, щоб хтось у світі засумнівався у стійкості всієї України – Щорічне Послання Президента до Верховної Ради. 19 листопада 2024. URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-mayemo-ne-dopustiti-shobhtos-u-sviti-zasumnivavsya-u-sti-944> (дата звернення: 22.03.2025).
26. Інформація про проєкт міжнародної технічної допомоги. *Рівненська обласна державна адміністрація*. URL: <https://www.rv.gov.ua/informatsiia-pro-proiekt-mizhnarodnoi-tekhnichnoi-dopomohy-1> (дата звернення: 03. 10.2025).
27. Interreg NEXT Польща-Україна 2021–2027. URL: https://oda.te.gov.ua/storage/app/sites/2B0_2021-2027.pdf (дата звернення: 24.01.2024).
28. Караїм О. А. Стратегія сталого розвитку: Конспект лекцій. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2023. 164 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056518.pdf>.

29. Конвенція ООН з морського права (1982 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Tex> (дата звернення: 02.10.2025).
30. Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (Гельсінська конвенція, 1992 р.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92K05U> (дата звернення: 11.10.2025).
31. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.11.2025).
32. Концепція реформування місцевого самоврядування та організації територіальної влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 11.11.2025).
33. Корнієвський С. В. Теоретико-методологічні засади забезпечення сталого регіонального розвитку: комплексний аспект. *Сталий розвиток територій: виклики та можливості*: монографія / Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Прокопенко Л. Л. [та ін.]; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Міжнародний центр досліджень, освіти та навчання. MTÜ, Таллінн, Естонія, 2021. С. 37–45.
34. Кухар О. М. Соціально-економічний розвиток регіонів України: проблеми та перспективи. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2022. 212 с.
35. Lean Healthcare: новий інноваційний проєкт Волинської обласної лікарні. 21.03.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/lean-healthcare-novyj-innovacziynyj-proyekt-volynskoyi-oblasnoyi-likarni/> (дата звернення: 23.09.2025).
36. Лелечко А. П. Феномен поняття «сталий розвиток». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Електронний журнал. 2017. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1649> (дата звернення: 05.10.2025).
37. Малиновський В. Я. Реформа децентралізації у Волинській області: монографія. Луцьк: ПП «Волинська друкарня», 2021. 352 с.
38. Мельник В. В. Соціальні і економічні аспекти забезпечення збалансованого еколого-економічного розвитку в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 169–172.

39. Мінрозвитку спільно з Міністерством фондів та регіональної політики Польщі розпочинає 2 фазу Проєкту «Прискорення розвитку регіональної політики України за допомогою Польщі». *Децентралізація*. 30.09.2025. URL: <https://decentralization.ua/news/20027> (дата звернення: 05. 10.2025).
40. Мисковець, І. Я., Мольчак, Я. О. Екологічний стан довкілля Волинської області та його вплив на здоров'я людини. *SWorldJournal*. 2022. Вип. 11, ч. 2. С. 78–83.
41. Мольчак, Я. О., Андрущук І. В., Мисковець, І. Я. Особливості геоекономічних та демографічних умов Волинської області. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 503–509.
42. Основи стійкого розвитку: навч. посіб. / за заг ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2025. 654 с.
43. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. Підсумковий документ Саміту ООН. *Генеральна Асамблея ООН. 21 жовтня 2015 р.* URL: https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
44. Підтримка України та спільні проєкти: партнерські домовленості. 06.09.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/pidtrymka-ukrayiny-ta-spilni-proyekty-partnerski-domovlenosti/> (дата звернення: 10.11.2025).
45. План для реалізації Ukraine Facility. Програма підтримки економіки. 2024–2027. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/?fbclid=IwAR1Cf_CczG2O4cTZpp9nIwYIt43zcju19korYnaOJLJA1yiBN82A W8IvqfI (дата звернення: 08.01.2025).
46. Потапова А. Г. Економічний потенціал Волинської області. *Перший незалежний науковий вісник*. 2015. № 1. Ч. 2. С. 8–12.
47. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5203-VI. Редакція від 01.01.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 24.02.2025).

48. Програма дій. Повістка дня на XXI століття і інші документи конференції в Ріо-де-Жанейро в популярному викладі. Женева: Центр «За наше спільне майбутнє», 1993. 120 с.
49. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лютого 2015 року № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
50. Проекти МЕР: інвестиції, зайнятість, розвиток. 06.06.2025. URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/proyekty-mer-investycziyi-zajnyatist-rozvytok/> (дата звернення: 22.09.2025).
51. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII. Редакція від 02.06.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 08.10.2023).
52. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996: станом на 27 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п#Text> (дата звернення: 05.10.2024).
53. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 08.01.2025).
54. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/408-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.01.2025).
55. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. Редакція від 22.08.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2025).
56. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 17.11.2025).

57. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України (<https://ips.ligazakon.net/document/T192697?an=1>).

58. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Редакція від 08.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

59. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII. Редакція від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.

60. Про Стратегію розвитку Волинської області до 2027 року: Рішення від 12.03.2020 р. № 29/16. *Волинська обласна рада*. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/29/16-0> (дата звернення: 20.01.2025).

61. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 №973-IV. Редакція від 04.11.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 03.10.2025).

62. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/219. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text/> (дата звернення: 13.11.2025).

63. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2018 рік. Луцьк: Департамент екології та природних ресурсів Волинської обласної державної адміністрації, 2019. 182 с.

64. Розвиток мережі ЦНАП у Волинській області: аналітичний звіт. *Волинська обласна державна адміністрація*. URL: <https://voladm.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2025).

65. Рудік О. М., Рудік Н. М. Регіональна політика ЄС як ключовий інструмент сприяння регіональному та місцевому розвитку. *Сталий розвиток територій: виклики та можливості*: монографія / Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Прокопенко Л. Л. [та ін.]; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Міжнародний центр досліджень, освіти та навчання. MTÜ, Таллінн, Естонія, 2021. С. 46–54.

66. Секретаріат УАРОР відзвітував про діяльність у 2024 році. 23.01.2025.
URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/sekretariat-uaror-vidzvituvav-pro-diyalnist-u-2024-roczii/> (дата звернення: 03.10.2025).
67. Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: колективна монографія / [авт. кол.: Мадані М., Крутоголова І., Андрєєва Н. та ін.] / за ред. проф. Мальованого М. С. Електрон. дан. Київ: Яроченко Я. В., 2022. 566 с.: рис., табл. on-line. URL: <https://inter-sci-guild.org.ua/stalyy-rozvytok-zakhyst-navkolyshnoho-seredovyshcha-kolektyvna-monohrafiya-20> (дата звернення: 15.11.2025).
68. Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: кол. монографія [авт. кол.: Русин І., Дячок В., Скиба В., Вознюк Н. та ін.] за ред. проф. Мальованого М. С. Київ: Яроченко Я. В., 2024. 420 с.
69. Сталий розвиток – ХХІ століття. Дискусії 2020: колективна монографія / Нац. ун-т Києво-Могилянська академія» / за ред. проф. Хлобистова Є. В. Київ, 2020. 476 с. Електронне видання. ISBN: 978-617-7668-22-9.
70. Сталий розвиток територій: виклики та можливості: монографія / Бобровська О. Ю., Крушельницька Т. А., Прокопенко Л. Л. [та ін.]; за заг. ред. О. Ю. Бобровської. Міжнародний центр досліджень, освіти та навчання. MTÜ, Таллінн, Естонія, 2021. 234 с.
71. Стан та перспективи діяльності центрів надання адмінпослуг. 10.11.2025.
URL: <https://new.volynrada.gov.ua/2025/stan-ta-perspektyvy-diyalnosti-czentriv-nadannya-adminposlug/> (дата звернення: 07.10.2025).
72. Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку сільських територій Волинської області в умовах євроінтеграції: кол. монографія / А. О. Соколова, Л. Ф. Петриканин, Л. В. Сичук та ін. Луцьк: Надстир'я, 2018. 152 с.
73. Стратегія «Європа – 2020»: у центрі людина. *Європейський діалог*. 15 червня 2019 р. URL: <https://dialog.lviv.ua/strategiya-yevropa-2020-u-tsentri-lyudina/> (дата звернення: 03.11.2025).

74. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2027 року: затв. рішенням Волинської обласної ради від 17 груд. 2020 р. № 2/49. Луцьк, 2020. 130 с. [strategiya_volynskoyi_na_period_do_2027-vsi-zminy.doc](#) (дата звернення: 05.10.2025).

75. Стратегія сталого розвитку: європейські горизонти [Електронний ресурс]: Підручник / І. Л. Якименко, Л. П. Петрашко, Т. М. Димань, О. М. Салавор, Є. Б. Шаповалов, М. А. Галабурда, О. В. Ничик, О. В. Мартинюк. Київ: НУХТ, 2022. 337 с. URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/0fbb50ba-f863-42c4-bdfa-df77a29bfe4d/Sustainable_Development_Strategy_Textbook_Kyiv_NUFT_2022_Final.pdf (дата звернення: 03.11.2025).

76. Стратегія сталого розвитку: еколого-економічний аспект: навч. посіб. для здобувачів освіти закладів вищої освіти / І. В. Замула, Г. В. Кірейцева, І. В. Давидова, М. Б. Корбут, В. В. Травін. Вид. 2-ге, доп. Електронні дані. Житомир: Житомирська політехніка, 2023. 192 с.

77. Стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-opti (дата звернення: 06.10.2025).

78. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Учинено в м. Брюссель 21 березня 2014 р. Редакція від 30.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2653 (дата звернення: 24.03.2025).

79. Україна залишається країною з високим Індексом людського розвитку – звіт UNDP. 13 березня 2024 р. UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indekso> (дата звернення: 11.09.2025).

80. Хомюк Н. Управління сталим розвитком територій в умовах війни та євроінтеграційних процесів. *EUROPEAN PERSPECTIVE: міждисциплінарний дискурс у контексті сучасних викликів і можливостей*: зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 29 лютого 2024 р.). / заг. ред. та упоряд.: Цимбалюк І. О. Луцьк: Вежа-

Друк, 2024. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/23936> (дата звернення: 11.09.2025).

81. Циганенко-Дзюбенко І., Кірейцева Г., Герасимчук О., Скиба Г., Хоменко С. Антропогенний вплив війни на водні ресурси: аналіз та потенційні шляхи відновлення. *Проблеми хімії та сталого розвитку*. 2024. № 3. С. 51–59.

82. Цілі сталого розвитку: Волинь. Регіональна доповідь 2018 / Волинська обласна державна адміністрація. 82 с. URL: https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/UNDP_SDG_Volyn_v05.pdf (дата звернення: 24.09.2025).

83. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csrUkrainy.pdf> (дата звернення: 24.09.2025).

84. 14 червня 1992 року в Ріо-де-Жанейро було прийнято Декларацію з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, Бразилія). *7 природніх чудес*. URL: <https://www.npptovtry.org.ua/14-chervnya-1992-roku-v-rio-de-zhanejro-bulo-pryjnyato-deklaratsiyu-z-navkolyshnogo-seredovyshha-ta-rozvytku-rio-de-zhanejro-brazyliya/> (дата звернення: 18.10.2025).